

Základní otázky systému práv k nehmotným statkům

KAREL KNAP

I. VYTÝČENÍ PROBLÉMU

1. Mezi práva k nehmotným statkům (prava na imuščestvennyje blaga, droits sur les biens immatériels, Immaterialgüterrechte) jsou všeobecně zařazovány především dvě velké skupiny práv, a to jednak skupina práva autorského a tzv. práv příbuzných právu autorskému (droits voisins, angrenzende Rechte) jednak skupina práv průmyslových. Kromě těchto skupin práv zařazovaných již tradičně do oblasti práv k nehmotným statkům bývají v poslední době do této oblasti zařazována i tzv. všeobecná práva osobnostní (práva na ochranu osobnosti).

Z práv uvedených na prvním místě došlo k terminologické jednotnosti v právní vědě jen u práva autorského, zatímco u všech ostatních práv se setkáváme se značnou terminologickou nejednotností. To platí především již pro práva průmyslová, mezi něž se zahrnují právo k objevu, právo k vynálezu, právo k zlepšovacímu návrhu, právo k průmyslovému (chráněnému) vzoru, právo k obchodnímu názvu (jménu), právo k ochranné známce a právo k označení původu výrobků. Převážná část zahraniční právní teorie i praxe používá pro tato práva terminologického označení „práva průmyslového vlastnictví“ (droits de propriété industrielle).⁴⁾ Toto terminologické označení, jehož používala i starší československá právní teorie před druhou válkou světovou, nelze považovat za vhodné. Jde vesměs o práva, jejichž předmětem jsou statky nehmotné, které jsou již vzhledem k své povaze v právních vztazích podřízeny principům značně odlišným od zásad ovládajících právo vlastnické. Vnášení vlastnických pojmů do této oblasti vede a vždy v průběhu vývoje vedlo k nedorozuměním a teoretickým zmatkům. Současná československá právní věda používá pro tuto skupinu práv ve shodě s právní vědou německou (Gewerbliche Schutzrechte, Gewerblicher Rechtsschutz) terminologického označení „práva průmyslová“. Věcné opodstatnění tohoto terminologického označení spočívá ve skutečnosti, že jde vesměs o práva, která docházejí svého spo-

⁴⁾ Tak již i Pařížská úmluva z r. 1883 o ochraně průmyslového vlastnictví.

čenského uplatnění v průmyslu (v širším smyslu, tj. v opakovatelné hospodářské činnosti),^{1a)} což platí nejen pro práva vztahující se k výsledkům tvůrčí činnosti, ale i pro práva na označení. Určitá nevýhoda tohoto označení by mohla být spatřována v okolnosti, že označení „průmyslová práva“ může v neinformované veřejnosti vyvolávat dojem, že jde o práva subjektů průmyslové činnosti, tedy o soubor práv hospodářských organizací. Vzdor tomu se však se zřetelem ke shora uvedeným skutečnostem zdá pro tuto skupinu práv označení „práva průmyslová“ nejvýstižnější a proto i nejvhodnější.

Jestliže, jak jsem již shora uvedl, je v právní teorii v celosvětovém měřítku jednotnost pokud jde o terminologické označení autorského práva, neplatí to již pro skupinu tzv. práv příbuzných právu autorskému, mezi něž se řadí právo výkonných umělců k jejich výkonu, právo rozhlasových a televizních organizací k vysílaným pořadům a právo výrobců zvukových záznamů k jimi pořízeným zvukovým záznamům. Označení práv zařazovaných do této skupiny jako tzv. práva příbuzná autorskému právu je terminologicky zcela nevhodné.²⁾ Jestliže lze o určité, byť i vzdálené příbuznosti s právem autorským mluvit u práva výkonných umělců, u nichž se setkáváme i s některými obdobnými subjektivními právy, neplatí to v žádném případě o právech rozhlasových a televizních organizací k vysílaným pořadům ani o právech výrobců zvukových záznamů k těmto záznamům, i když i v obou těchto případech jde o práva vztahující se k nemotným statkům vznikajícím na základě výkonů. Otázka, zda lze pro všechna uvedená práva nalézt vhodné jednotné terminologické označení a jaké, či zda jde o práva, která vůbec nelze řadit vedle sebe do jedné skupiny, souvisí neoddělitelně s celou otázkou systému práv k nemotným statkům a jeho třídění.

Tím se dostáváme k otázce terminologického označení celé oblasti práv tvořící předmět této studie. V právní vědě západních zemí se ve značném rozsahu setkáváme s terminologickým označením „práva duševního vlastnictví“ (droits de propriété intellectuelle). Toto označení bylo převzato i do mezinárodní úmluvy o Světové organizaci k ochraně duševního vlastnictví, a to nejen do názvu, nýbrž i do vymezení obsaženého v § 2 této úmluvy uzavřené v r. 1967 ve Stockholmu, na níž se účastní i ČSSR. Uvedené označení, jež je výrazem staronových teoretických koncepcí tzv. duševního vlastnictví,³⁾ nelze považovat za vhodné z důvodů, jimiž jsme se zabývali

^{1a)} Průmyslová využitelnost je dokonce jedním z pojmových znaků těchto práv.

²⁾ Toto označení používal i dříve platný čs. zákon o právu autorském č. 115/1953 Sb. (část šestá, §§ 83 až 96), který mezi tato práva zařazoval i práva k osobním písemnostem a podobiznám (tato práva jsou od 1. 4. 1964 zařazena mezi práva na ochranu osobnosti v § 11 až 16 o. z.). Obdobná je i úprava v platných autorských zákonech NDR z r. 1965 („Angrenzende Rechte“ §§ 73 až 90) a NSR z r. 1965 („Verwandte Schutzrechte“ §§ 70 až 87). Platný čs. autorský zákon č. 35/1965 Sb. od jednotného označení této skupiny ustoupil a upravil právo výkonných umělců a práva televizních a rozhlasových organizací a výrobců zvukových záznamů od sebe zcela odděleně (§§ 36 až 39 a § 48).

³⁾ K znovuoživení teorie duševního vlastnictví došlo v západních zemích pro celou tuto oblast ve značném rozsahu od počátku padesátých let tohoto století. Tyto teore-

již shora v souvislosti s terminologickým označením „práva průmyslového vlastnictví“.

V sovětské právní vědě se od počátku třicátých let vžilo označení práva osobně-nemajetková (ličnyje neimuščestvennyje prava),⁴⁾ který v průběhu padesátých let byl převzat i právní vědou dalších socialistických zemí, mj. i československou.⁵⁾ Také toto označení bylo kritizováno jako nevyhovující, a to především již proto, že je pleonastické (všechna osobní práva jsou nemajetková) a nevystihující specifikum těchto práv. Proto bylo toto terminologické označení právem postupně opuštěno.

Od počátku šedesátých let razí v československé právní vědě Luby terminologické označení „práva osobně-majetková“, pro které vypracoval i historickoprávní zdůvodnění.⁶⁾ Zasludou této práce Lubyho je, že přesvědčivě vysvětlil nedorozumění, k němuž v historickém vývoji tohoto terminologického označení došlo a uvedl je na pravou míru. Proti označení „práva osobně-majetková“ se namítá, že jde v podstatě o označení pomocí druhového povahového znaku některých práv, který nezůstává omezen jen na tuto právní oblast (povahu osobně-majetkovou mají i další práva, např. v oblasti práva rodinného, práva pracovního aj.). Označení pomocí druhového znaku se v právu zpravidla nepovažuje za vyhovující účelům individualizace (srov. např. v právu k ochranné známce). Bez ohledu na uvedenou námitku je však třeba mít na zřeteli, že povahu osobně-majetkových práv mají pouze právo autorské, právo k výkonu výkonného umělce a průmyslová práva k výsledkům tvůrčí činnosti, takže lze uvedeného označení použít jen pro tato práva,⁷⁾ tedy pouze pro část práv, jejichž systemizaci se chceme zabývat, což platí ovšem stejně i pro shora zmíněné označení „práva osobně-nemajetková“.

Na rozdíl od označení „práva osobně-majetková“ popř. „práva osobně-nemajetková“ lze terminologického označení „práva k nehmotným statkům“ pojmově použít pro všechna práva, o nichž jsme se dosud zmínili.⁸⁾ Zda lze toto označení považovat za vyhovující závisí především na bližším vymezení práv, jež do této oblasti mají být zařazena a na rozboru jednotlivých

tické koncepce vykonaly v některých zemích značný vliv i na vývoj zákonodárných prací v posledních desetiletích.

⁴⁾ Srov. Sovjetskoje graždanskoje pravo, učebník dŕa juridičeskich škol, Moskva 1950.

⁵⁾ Srov. Učebnice občanského a rodinného práva, sv. I. Praha 1955, str. 173n.

⁶⁾ Š. Luby, Společná teoretická a praktická problematika osobnomajetkových práv ve sborníku „Osobnomajetková práva“, Bratislava, SAV 1968, str. 13n.; též autor v „Učebnice československého občanského práva“, svazek II, str. 384n., Praha 1965.

⁷⁾ Pouze pro tato práva Luby také uvedeného označení používá (viz dále pod 3).

⁸⁾ Proti terminologickému označení „práva k nehmotným statkům“ by bylo možno namítnout, že pojem nehmotných statků je příliš široký a přesahuje uvedenou oblast. Mám za to, že této námitce však nelze přisvědčit. Do zkoumané oblasti lze zařadit práva ke všem nehmotným statkům, která jsou předmětem zvláštní právní ochrany, takže mimo tuto oblast zůstávají jen nehmotné statky zvláštními právy nechráněné. Podobná tvorba terminologických označení je ve společenských vědách běžná (používá se např. označení „právo k vynálezu“, vzdor tomu, že existuje i nechráněný vynález apod.).

a diferenčiacních prvků těchto práv. To vede k závěru, že již samo terminologické označení této právní oblasti vyžaduje zabývat se především otázkou systému těchto práv a jejich třídění.

2. Chceme-li se zabývat otázkou systému právní oblasti, kterou budeme nadále prozatím označovat oblastí práv k nehmotným statkům, je především třeba, abychom si uvědomili, že práva, která jsou sem zařazována, nevznikala v historickém vývoji jako jednotný celek, nýbrž každé z těchto práv vznikalo zcela nezávisle na právech jiných jako odpověď na aktuální potřeby praxe, v nichž došlo výrazu vytvoření odpovídajících společensko-ekonomických podmínek. To platí jak pro zákonodárný vývoj v rámci jednotlivých zemí, tak i pro úpravy mezinárodní. Skutečnost, že každé ze zmíněných práv vznikalo zcela samostatně, nezávisle na právu jiném, vedla k důsledku, že mezi nimi dochází namnoze k překrývání, ba i ke kolizím. Jedním z důsledků tohoto stavu je, že jsme stále svědky snah o vytváření nových druhů právní ochrany v této oblasti i v těch případech, kdy pro požadovanou ochranu lze vystačit s již existujícími právními instituty, popřípadě kdy požadovaná další ochrana by byla v rozporu s pojetím ochrany již existující. To platí zejména pro oblast mezinárodněprávních úprav, kde lze v posledních letech mluvit již přímo o inflaci mnohostranných mezinárodních úmluv namnoze se křížících.⁹⁾

Skutečnost, že jednotlivá práva v této oblasti vznikala samostatně jako přímá odpověď na aktuální potřeby praxe, měla dále za následek, že tato práva nevznikala na základě předem vypracované teoretické koncepce, že nebyl a ze značné části dodnes není ujasněn ani vlastní předmět právní ochrany u jednotlivých práv a že jednotlivé teoretické problémy, které se vyskytly, byly řešeny ad hoc ryze empiricky, beze zřetele k odpovídající teoretické koncepci těchto práv. Skutečností také zůstává, že právní věda, pokud se touto právní oblastí zabývala, zaměřovala až na ojedinělé výjimky své zkoumání zcela odtržené na jednotlivá práva, přičemž širšího teoretického propracování se dostalo zejména právu autorskému.

Uvedené skutečnosti měly a mají nepříznivé důsledky v celé praxi, a to nejen v praxi aplikační, ale i v praxi legislativní. V aplikační praxi vznikají problémy, jejichž řešení naráží na mimořádné obtíže a při ryze empirickém postupu vede často k navzájem si odporujícím a nevyhovujícím výsledkům, zatímco možnost řešení pod zorným úhlem organického teoretického systému by zajistila řešení snadné a vyhovující. To platí obdobně i pro praxi legislativní, kde pro nedostatek takového teoretického systému dochází nejen ke zmíněnému již překrývání popř. ke kolizím, ale zejména též k tomu, že se pro neujasněnost teoretických základů projevují snahy, aby některé právní instituty z jednoho právního úseku této oblasti byly přejímány do oblasti jiné, s jejímiž teoretickými a právně-politickými základy

⁹⁾ V tomto mezinárodním vývoji hrají nepochybně nikoli nevýznamnou roli též politicko-hospodářské snahy některých skupin zaměřené k tomu, aby roztríštěním obecnější právní ochrany snížily její účinnost.

jsou ve zřejmém rozporu.¹⁰⁾ Zkoumání otázky systému práv k nehmotným statkům nemá tedy význam jen teoretický, nýbrž bezprostřední a aktuální význam pro praxi.

3. Pokusy o vypracování uceleného systému práv k nehmotným statkům byly až dosud řídké. To má svůj důvod jednak ve skutečnosti, že se jednotliví autoři, jak o tom byla shora již zmínka, zaměřovali zpravidla odtržené jen na některá práva, jednak ve skutečnosti, že převážná část těchto teoretických pokusů vycházela z jediného kritéria povahy subjektivních práv, které mohlo vést pouze k určité kategorizaci subjektivních práv, neposkytovalo však podklad pro vytvoření jednotného systému práv této oblasti ve smyslu objektivním. Většina těchto pokusů se vztahovala buď jen na právo autorské nebo jen na práva průmyslová, popřípadě jen na jejich část. Jednotlivé teoretické koncepce, které byly vypracovávány, jsou tedy ve své většině pouze teoretickým pojetím subjektivních práv, která k určitému nehmotnému statku vznikají. To platí jak o teoriích osobněprávních,¹¹⁾ tak i o teoriích majetkoprávních, zejména o teorii duševního vlastnictví všech odstínů.¹²⁾

Širší pojetí a tím i určitou systemizaci a klasifikaci práv umožňovaly již Picardova teorie práv duševních (*droits intellectuels*)¹³⁾ a zejména Kohlerova teorie práv k nehmotným statkům.¹⁴⁾ I obě tyto teorie však vycházejí výlučně z kritéria povahy subjektivních práv a jsou zaměřeny pouze na právo autorské a právo k vynálezům. Monistické pojetí je u Kohlera vykoupeno tím, že práva povahy osobní, jejichž existenci (na rozdíl od teorií ryze majetkových) nepopírá, vytrhává z těchto institutů a odkazuje do oblasti osobnostněprávní ochrany (jde tedy o teorii svou povahou spíše dualistickou).

Reakcí na teorie založené výlučně na kritériu povahy subjektivních práv jsou Roubierova teorie „*droits de clientèle*“,¹⁵⁾ Rotondiho teorie „*avvia-*

¹⁰⁾ To se projevilo např. u nás v období legislativní přípravy tzv. zákoníku průmyslových práv. Tato legislativní koncepce byla v roce 1970 opuštěna.

¹¹⁾ Srov. zejm. O. Gierke, *Deutsches Privatrecht*, Leipzig 1895, I., str. 702 násl.; Betaild, *Questions pratiques et doctrinelles du Code de Napoléon*, Paris 1869, díl I.

¹²⁾ Srov. k starší teorii duševního vlastnictví: z německé právní teorie zejm. Kramer, *Die Rechte der Schriftsteller und Verleger*, Heidelberg 1827; z francouzské právní teorie zejm. E. Pouillet, *Traité théorique et pratique de la propriété littéraire et artistique*, Paris 1914; z předrevoluční ruské právní teorie zejm. Tabašnikov, *Literaturnaja, muzikalnaja i chudožestvennaja sobstvennost*, Moskva 1878; k tzv. obnovené teorii duševního vlastnictví srov. z německé právní teorie zejm. Hubmann, *Urheber- und Verlagsrecht* 1959, z francouzské právní teorie např. Ripert, *Forces créatrices du droit*, Paris 1955. K oživení této teorie došlo přechodně i v SSSR v období mezi první a druhou válkou světovou (viz k tomu Chejfec, *Avtorskoje pravo*, Moskva 1931, str. 47).

¹³⁾ E. Picard, *Le droit pur*, Bruxelles 1899, str. 121n.

¹⁴⁾ J. Kohler, *Handbuch des deutschen Patentrechts*, Mannheim 1900, str. 53n.; též autor *Urheberrecht an Schriftwerken und Verlagsrecht*, Stuttgart 1907.

¹⁵⁾ P. Roubier, *Le droit de la propriété industrielle*, Paris 1952, *partie générale*, str. 104n.

menta^{15a)} a Trollerova teorie práv k nehmotným statkům.¹⁶⁾ Roubierova teorie vychází z téze, že se nehmotné statky ve společnosti uplatňují v soutěžních vztazích a je svou povahou v podstatě soutěžněprávní teorií. Z tohoto hlediska obdobnou povahu má Rotondiho teorie „avviamenta“ (komplexní výslednice spolupůsobení objektivních i subjektivních faktorů uživatelského subjektu), které Rotondi používá pro systemizaci práv průmyslových. Trollerova teorie vychází z nehmotných statků jako předmětu právních vztahů, akcentujíc zejména samostatnost a hospodářskou využitelnost těchto statků. Zatímco Roubierovo i Rotondiho pojetí je svým zaměřením pro účely širší systemizace práv k nehmotným statkům zcela nepoužitelné, poskytuje nepochybně širší možnosti pojetí Trollerovo, které je zaměřeno na nehmotný statek jako na předmět právních vztahů. Nepochybnou zásluhou Trollerovou je, že jako první použil objektivního kritéria namísto až dosud používaných kritérií subjektivní povahy a tím vytvořil první systém neodvislý od dogmatické konstrukce povahy subjektivních práv (z hlediska dogmatické konstrukce je Trollerovo pojetí značně blízké koncepci duševního vlastnictví).^{16a)} Kritériem pro vytvoření systému je však pro Trollera pouze nehmotný statek, tedy jen předmět právního vztahu, nikoli i ostatní prvky právních vztahů. Přitom Troller omezuje pojem nehmotného statku jako předmětu právních vztahů (práv k nehmotným statkům) jen na ty nehmotné statky, které jsou samostatné (oddělené od osobnosti) a jako takové hospodářsky využitelné. V rámci tohoto užšího pojetí rozlišuje Troller tři skupiny nehmotných statků, o něž opírá svou klasifikaci práv k nehmotným statkům: díla estetická, díla technická a označení.^{16b)} Vyloučeny z této systemizace jsou nejen všeobecné osobnostní hodnoty (a to nejen jednotlivé stránky osobnosti, ale i její projevy), nýbrž i jakékoli jiné nehmotné statky, pokud nemají povahu děl estetických či technických nebo označení (zejména tedy i předměty tzv. práv příbuzných právu autorskému s výjimkou těch výkonů výkonných umělců, které ve shodě se švýcarským platným právem Troller řadí do práva autorského).

Osobitý příspěvek k vytvoření systému práv k nehmotným statkům přinesl v socialistické právní vědě Luby,^{16c)} který při vymezení skupiny jím označované jako „osobně-majetková práva“ dospěl k vymezení těchto skupin práv:

1. Osobnostní práva: jednotlivé stránky osobnosti člověka
2. Osobní práva: hmotně vyjádřené projevy osobnosti člověka
3. Osobně-majetková práva: „výsledky tvořivé duševní práce člověka“
 - a) práva autorská

^{15a)} M. Rotondi, *Diritto industriale*, 5. vyd., Padova 1965, str. 461 násl.

¹⁶⁾ A. Troller, *Immaterialgüterrecht*, Basel 1959, sv. I., str. 42n.; též autor, *Urheberrecht und Ontologie*, UFITA, sv. 50 B/1967, str. 365 násl.

^{16a)} Ačkoliv shodného označení „práva k nehmotným statkům“ použil již Kohler, jsou právě v tomto směru Kohlerův přístup a náplň jím použitého pojmu zásadně odlišné.

^{16b)} Srov. Troller, dílo cit. v pozn. 16, zejm. str. 59–63.

^{16c)} Š. Luby, práce cit. v pozn. 6.

- b) práva výkonných umělců
- c) práva objevitelská
- d) práva vynálezcovská
- e) práva vzorová

4. Souvisící majetková práva

- a) práva výrobců snímků: průmyslové výkony
- b) práva na vysílání: průmyslové výkony
- c)¹⁷⁾

- d) práva známková: označení výrobků, chráněné jen jako takové

Vymezení uvedených skupin, při němž vychází z povahy subjektivních práv a zčásti i z povahy jejich předmětů nepojímá Luby jako třídění jednotného systému práv k nehmotným statkům, nýbrž jako vymezení samostatných skupin práv.

4. Chceme-li se blíže zabývat otázkou systému práv k nehmotným statkům, je především třeba, abychom si vymezili jednotlivá práva, jejichž zařazení do této oblasti přichází v úvahu, z hlediska jejich předmětů a jejich základní charakteristiky i z hlediska právních institutů, které se na úseku jednotlivých práv ve vztahu k vzniku i ke společenskému uplatnění jejich předmětů vytvořily a abychom provedli rozbor jednotlivých jednotlicích a diferenciačních pojmových prvků a přihlédli při tom i k právně-politickému zdůvodnění právní ochrany. Jednotlicí a diferenciační prvky nelze libovolně vytvářet ani popírat; jsou objektivně dány. Musí je proto respektovat zákonodárství i právní věda. Teprve z tohoto rozboru mohou vyplynout vhodná kritéria systému a třídění těchto práv, která umožní závěry jak z hlediska nástinu systému, tak i z hlediska terminologického označení. Jen takový rozbor může vytvořit základ pro vypracování jednotné teorie této právní oblasti, která usnadní řešení naléhavých aktuálních problémů praxe. Není snad ani třeba zdůrazňovat, že účelem pokusu o vypracování systému této právní oblasti není snaha chápat tento systematický celek v rámci systému práva zcela samostatně a vytrhnout jej z právního odvětví, v němž kotví.¹⁸⁾ Otázkou postavení práv k nehmotným statkům v systému práva se budeme zabývat ještě zvláště v závěru práce.

II. VYMEZENÍ A ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKA JEDNOTLIVÝCH PRÁV K NEHMOTNÝM STATKŮM

Vymezení a základní charakteristika práv, která do zkoumané právní oblasti jsou zařazována, popřípadě i práv, jejichž zařazení do této oblasti by

¹⁷⁾ Sem zařadil Luby za platnosti zák. 34/1957 i práva zlepšovatelská s tím, že de lege ferenda (zejména vytvořením ochrany autorství) je třeba je řadit mezi práva osobně-majetková. Tento předpoklad se splnil vydáním zákona č. 84/1972 Sb.

¹⁸⁾ M. Rotondi označuje snahu po atomizaci právního řádu, která se projevila již i ve vztahu k této oblasti, za „zvláštní manii právníků sloužící jen k tomu, aby ospravedlnila nevědomost specialistů ohledně všeobecných otázek“ (M. Rotondi, Ein System des gewerblichen Rechts, Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht und Konkursrecht 1–2/1955, str. 59.

mohlo přicházet v úvahu, je nezbytným předpokladem každého pokusu o vypracování systému a třídění určité právní oblasti. Teprve z takto provedeného vymezení a z rozboru jednotlivých a diferenciacních pojmových prvků může vyplynout závěr nejen o tom, která práva je třeba do systému zařadit, ale i o tom, zda jsou vůbec dány předpoklady pro vytvoření jednotného systému, a v kladném případě podle jakých kritérií má být takový systém vytvořen a provedeno třídění.

Systematizaci práv lze chápat buď ve smyslu objektivním (předmětem systemizace jsou právní vztahy vytvářející jednotlivé objektivní právní celky), nebo ve smyslu subjektivním (předmětem systemizace jsou jen subjektivní práva, která v rámci takových objektivních právních poměrů vznikají). Jak jsme viděli, nesly se až dosud snahy o vytvoření systému téměř výhradně směrem na druhém místě uvedeném. Nelze pochybovat o tom, že i systemizace subjektivních práv má své opodstatnění; z hlediska cílů, které tato studie sleduje, však nelze vycházet jen z charakteristiky subjektivních práv.

Každé právo k nehmotnému statku upravuje společenské vztahy připínající se jak k vzniku nehmotného statku, tak i k jeho společenskému uplatnění. Stimulace tvorby nehmotného statku a jeho společenského uplatňování je také základním právně-politickým odůvodněním právní ochrany v této oblasti. Subjektivní práva nejsou chráněna samoúčelně. Oblast vzniku a oblast společenského uplatnění nehmotného statku nelze od sebe odtrhovat.

Chceme-li se pokusit o vytvoření systému jednotlivých práv ve smyslu objektivním nemůžeme se zaměřit v rozboru jen na subjektivní práva, která představují pouze část obsahu uvedených právních vztahů. Rozbor pro sledovaný účel musí být komplexně zaměřen na celek právních vztahů.^{18a)} Z tohoto hlediska se jeví účelným v rámci tohoto rozboru pro účely systemizace a třídění sledovat:

- a) předmět práva (tzv. nepřímý předmět), jeho povahu a společenskou funkci;
- b) právně-politický důvod právní ochrany;
- c) právotvorné skutečnosti pro vznik subjektivních absolutních práv a jejich povahu;
- d) subjektivní práva, jejich obsah, povahu a otázku jejich časové omezenosti;

^{18a)} K této otázce srov.: E. Kučera a kol., *Teorie státu a práva*, skripta I., 2, Praha 1974, str. 90: „V socialistické společnosti se stává základním kritériem pro diferenciaci systému socialistického práva předmět právní úpravy a obsah právních vztahů: společenské vztahy (kritérium předmětové a obsahové)“.

Ze sovětské literatury k této otázce srov. Flejšicová, Makovskij, *Teoretičeskije voprosy kodifikacii sovetskogo graždanskogo zakonodatelstva*, SGIP 1/1963, str. 87n.; Čchikvadze, Jampolska, *O sisteme sovetskogo prava*, SGIP 9/1967; Šabanov, *System zakonodatelstva kak naučnaja osnova kodifikacii*, SGIP 12/1971, str. 30n.; Aleksejev, *Obščeteoretičeskije principy issledovanija struktury prava*, SGIP 3/1971.

e) povahu právních vztahů, v nichž se předmět práva uplatňuje a povahu právních institutů, které za tím účelem byly vytvořeny.

1. Právo autorské

Autorské právo upravuje vztahy vznikající z vytvoření a společenského uplatnění autorských děl.^{18b)}

Předmětem autorského práva jsou díla literární, vědecká nebo umělecká, která jsou výsledkem tvůrčí činnosti autora.¹⁹⁾ Nechrání se sama myšlenka (řešení), nýbrž jen její individuální ztvárnění tvůrčí formou literární, vědeckou nebo uměleckou.

Právně-politickým důvodem právní ochrany je stimulace tvorby a společenského uplatňování autorských děl.

Pravotvornou skutečností pro vznik subjektivních autorských práv je tvůrčí akt projevující se vytvořením díla.²⁰⁾ Pouze v některých zemích přistupuje k tomuto tvůrčímu aktu ještě požadavek splnění některých formálních podmínek, popřípadě registrace státním orgánem.²¹⁾ Institut priority není v autorském právu znám.

Obsah subjektivního práva autorského tvoří jednak práva ryze osobní povahy (tzv. osobní práva autorská), jednak právo k nakládání s dílem a právo na odměnu, která — i když vycházejí z osobně-právního základu — jsou v různé míře též právy majetkovými (jde tedy o práva povahy smíšené).²²⁾ Pouze u tzv. osobních práv autorských jsou dány předpoklady pro teoretický závěr o časové neomezenosti těchto práv,²³⁾ zatímco právo nakládat s dílem a právo na odměnu jsou již ze své povahy právy časově omezenými. Subjektivní autorské právo je absolutním právem tvořícím jednotný celek, jehož jednotlivé složky nelze v rámci právních vztahů od sebe odtrhovat.

Autorská díla se uplatňují v právních vztazích, které jsou charakterizovány rovností účastníků. Právní instituty, které pro společenské uplatňování autorských děl byly vytvořeny, vycházejí z relativní dispoziční volnosti. Základním institutem společenského uplatňování autorských děl je smlouva. Vyloučen je převod autorského práva jako celku. Dispozice se vztahuje jen na užití díla. V rámci omezení dispoziční volnosti vytvořilo autorské právo instituty volného užití díla, zákonné licence a nucené licence.

^{18b)} Srov. § 1 aut. zák. č. 35/1965 Sb.; Š. Luby, *Právo autorské*, Bratislava 1962; K. Knap, *Právo autorské*, Praha 1960, též autor, *Smluvní vztahy v autorském právu*, Praha 1967.

¹⁹⁾ Srov. § 2 odst. 1 aut. zák.

²⁰⁾ Srov. předchozí poznámku.

²¹⁾ Srov. čl. III Všeobecné úmluvy o právu autorském z r. 1952.

²²⁾ Srov. § 12 aut. zák.

²³⁾ Z tohoto závěru vycházejí t. č. všechny platné autorské zákony socialistických zemí i některé zákony další.

Odpovědnost za porušení autorského práva je (s výjimkou odpovědnosti za škodu) založena na principu objektivní odpovědnosti.

2. Právo k objevu

Právo k objevu upravuje vztahy vznikající z uskutečnění objevu.²⁴⁾

Předmětem práva k objevu je objev, jímž je stanovení dosud neznámých, objektivně existujících jevů, vlastností nebo zákonitostí materiálního světa, dokázané vědeckou metodou.^{24a)}

Právně-politickým důvodem právní ochrany je stimulace tvůrčí činnosti vedoucí k uskutečňování nových objevů.

Základní pravotvornou skutečností pro vznik subjektivních práv k objevu je uskutečnění objevu. K této pravotvorné skutečnosti přistupuje ještě další pravotvorná skutečnost spočívající v rozhodnutí orgánu, jímž se předmět uznává za objev a stvrzuje se autorství a právo přednosti k objevu; z této právní skutečnosti vzniká autorovi právo na odměnu za objev.²⁵⁾

Obsah subjektivního práva k objevu tvoří jednak práva osobní povahy, jednak právo na odměnu, které — i když vychází z osobně-právního základu práva k objevu — je svou podstatou právem povahy majetkové. Osobní práva k objevu jsou časově neomezená. Právo na odměnu je svým pojetím právem jednorázovým.²⁶⁾ Také subjektivní právo k objevu je třeba chápat jako právo absolutní povahy. Na rozdíl od práva autorského existuje zde institut priority.

Společenské uplatnění objevu není vzhledem k jeho povaze předmětem zvláštních právních vztahů. V rámci řízení o přihlášce objevu k právní ochraně vznikají vztahy správně-právní.

O odpovědnosti za porušení práva k objevu platí obdobně totéž, co u autorského práva.

3. Právo k vynálezu

Právo k vynálezu upravuje vztahy vznikající z vytvoření a společenského uplatnění vynálezů.²⁷⁾

Předmětem práva k vynálezu je vynález, jímž je vyřešení technického

²⁴⁾ § 1 zák. č. 84/1972 Sb. o objevech, vynálezech, zlepšovacích návrzích a průmyslových vzorech mluví o vztazích vznikajících z vytvoření (v § 2 a 3 téhož zákona se místo o „vytvoření“ hovoří o „učinění“ objevu) a společenského uplatnění objevů, ve skutečnosti však jsou předmětem tohoto práva pouze vztahy vznikající z vytvoření (uskutečnění) objevu, společenské uplatnění objevů předmětem zvláštní úpravy není (srov. i § 9 až 23 zák. č. 84/1972 Sb.). Dále srov. Š. Luby, Vedecký objev jako právní pojem, Aktuality z oboru průmyslových práv, AIPPI 1968, str. 91 násl.

^{24a)} Srov. § 9 zák. č. 84/1972 Sb.

²⁵⁾ Srov. § 21 cit. zák.

²⁶⁾ Srov. § 21, 116 cit. zák.

²⁷⁾ Srov. § 1 cit. zák.; K. K. Jaičkov, Izobretenije i jeho pravovaja ochrana v SSSR, Moskva 1961.

problému, které je nové a znamená ve srovnání se světovým stavem techniky pokrok projevující se novým nebo vyšším účinkem.²⁸⁾

Právně-politickým důvodem právní ochrany je stimulace tvorby a společenského uplatňování vynálezů.

Pravotvornými skutečnostmi pro vznik subjektivních práv k vynálezu jsou jednak vytvoření vynálezu, jednak rozhodnutí orgánu o udělení právní ochrany. V právu k vynálezu má významnou úlohu institut priority, který se pro toto právo vytvořil.

Obsah subjektivního (absolutního) práva k vynálezu tvoří práva osobní povahy²⁹⁾ a dále právo nakládat s vynálezem a právo na odměnu za využití vynálezu, která jsou povahy smíšené, jež u práv vyplývajících z patentu možnou neodvislostí těchto práv od autorství vyúsťuje do práv majetkových. Pouze u osobních práv k vynálezu jsou dány předpoklady pro teoretický závěr o časové neomezenosti těchto práv, pro ostatní práva vyplývá již z jejich povahy požadavek časové omezenosti.

V rámci řízení o přihlášce vynálezu k právní ochraně vznikají vztahy správněprávní. V právu k vynálezu se vytvořily dva specifické instituty právní ochrany, a to patent a autorské osvědčení.³⁰⁾ K společenskému uplatnění vynálezů dochází v právních vztazích, které jsou charakterizovány rovností účastníků. Způsob uplatnění závisí na právní formě, kterou je vynález chráněn. Vytvořily se některé zvláštní smluvní typy (zejména smlouva licenční) a dále institut nucené licence a v novém čs. právu též institut správy vynálezu.³¹⁾

O odpovědnosti za porušení práva k vynálezu platí zde totéž, jako u předchozích práv.

4. Právo k zlepšovacím návrhům

Právo k zlepšovacím návrhům upravuje vztahy vznikající z vytvoření a společenského uplatnění zlepšovacích návrhů.³²⁾

Předmětem práva k zlepšovacím návrhům je zlepšovací návrh, jímž je „konkrétní vyřešení výrobně technického, technicko-organizačního nebo organizačně hospodářského problému organizace, které je v této organizaci nové a jehož využití přináší společenský prospěch“.³³⁾

²⁸⁾ Srov. § 24 cit. zák.

²⁹⁾ Otázka pojetí a zejména rozsahu těchto práv není na tomto úseku práva dosud dostatečně ujasněna a je předmětem diskusí v teorii i praxi různých zemí. Čs. zákon č. 84/1972 Sb. zakotvil v § 3 odst. 1 výslovně jako základní právo osobní právo na autorství k vynálezu.

³⁰⁾ Ani patent, ani autorské osvědčení nejsou typy jednotnými, nýbrž vyskytují se podle jednotlivých zemí v různých podobách.

³¹⁾ Srov. § 6, 50 zák. č. 84/1972 Sb.

³²⁾ Srov. § 1 cit. zák.

³³⁾ Takto vymezuje zlepšovací návrh § 58 odst. 1 cit. zák. V rozsahu vymezení jsou mezi zákony jednotlivých zemí, které zlepšovací návrhy upravují, rozdílnosti.

Právně-politickým důvodem právní ochrany je stimulace vytváření a společenského uplatňování zlepšovacích návrhů.

Pravotvornými skutečnostmi pro vznik subjektivních (absolutních) práv k zlepšovacím návrhům jsou jednak vytvoření zlepšovacího návrhu, jednak kladné rozhodnutí organizace o zlepšovacím návrhu. Obdobně jako u práva k vynálezu se i pro toto právo vytvořil institut priority.

Obsah práva k zlepšovacím návrhům tvoří zejména osobní právo na autorství a dále právo na odměnu. I zde jsou pro teoretický závěr o časové neomezenosti dány předpoklady pouze u práva na autorství, zatímco pro ostatní práva vyplývá požadavek časové omezenosti již z jejich povahy.

V rámci řízení o přihlášce zlepšovacího návrhu vznikají zvláštní vztahy hospodářsko-správní. K společenskému uplatnění zlepšovacích návrhů dochází i zde v právních vztazích, které jsou charakterizovány rovností účastníků. V novém čs. právu se i pro tyto vztahy vytvořil institut správy zlepšovacího návrhu.³⁴⁾

O odpovědnosti za porušení práv platí i zde obdobně, co bylo uvedeno u práv předchozích.

5. Právo k průmyslovému vzoru užitnému³⁵⁾

Právo k průmyslovému vzoru užitnému upravuje vztahy vznikající z jeho vytvoření a společenského uplatnění.

Předmětem tohoto práva je průmyslový vzor užitný, jímž je nové vyřešení vnější úpravy výrobku vykazující charakteristické vlastnosti projevu-jící se v technickém účinku.

Právně politickým důvodem právní ochrany je stimulace tvorby a společenského uplatňování průmyslových vzorů.

Pokud jde o pravotvorné skutečnosti, o subjektivní práva k užitnému vzoru, jejich obsah, povahu a trvání a o povahu právních vztahů, v nichž se užitný vzor uplatňuje a o právní instituty zde vytvořené, lze uvést obdobně, co bylo uvedeno u práva k vynálezu s tím rozdílem, že právo k užitnému vzoru zná jen právní institut patentu (popř. s ním shodného institutu zápisu do rejstříku užitných vzorů), institut autorského osvědčení zůstal zde neznámý.

O odpovědnosti za porušení práv platí i zde obdobně, co bylo uvedeno u práv předchozích.

6. Právo k průmyslovému vzoru vkusovému

Právo k průmyslovému vzoru vkusovému upravuje vztahy vznikající z jeho vytvoření a společenského uplatnění.

³⁴⁾ Srov. § 6, 69, 70 zák. č. 84/1972 Sb.

³⁵⁾ Tento právní institut zná ze socialistických zemí t. č. pouze Polsko, z ostatních zemí je zaveden zejména v NSR, Itálii, Japonsku a Brazílii.

Předmětem tohoto práva je průmyslový vzor vkusový, jímž je nové vyřešení vnější úpravy výrobku vykazující charakteristické vlastnosti projevující se v estetickém účinku.³⁶⁾ Na rozdíl od předmětů práv uvedených shora pod 1 až 5 spočívá funkce vkusového vzoru nejen v jeho bezprostředním působení ve společnosti (povaha tohoto působení u vkusového vzoru je estetická), ale zejména v nepřímém působení jako prostředek individualizace. V tom se vkusový vzor značně blíží předmětům práv na označení.

Právně-politickým důvodem právní ochrany je stimulace tvorby a společenského uplatňování průmyslových vzorů, a to jak se zřetelem na jejich funkci přímou, tak i se zřetelem na jejich funkci individualizační.

Pravotvornými skutečnostmi pro vznik subjektivních práv k průmyslovému vzoru vkusovému jsou jednak vytvoření vzoru, jednak rozhodnutí orgánu o udělení právní ochrany. Obdobně jako u práva k vynálezu se i zde vytvořil institut priority.

Obsah subjektivního práva k průmyslovému vzoru vkusovému tvoří práva osobní povahy³⁷⁾ a dále právo nakládat se vzorem a právo na odměnu za jeho využití. I zde lze dovozovat předpoklady pro teoretický závěr o časové neomezenosti osobních práv, pro ostatní práva vyplývá již z jejich povahy požadavek časové omezenosti.

I u tohoto práva vznikají v rámci řízení o přihlášce vzoru k právní ochraně vztahy správněprávní. Jako institut právní ochrany se zde vytvořil patent (popř. s ním shodný institut zápisu do rejstříku vkusových vzorů), pouze v právu SSSR, ČSSR a NDR byl i pro toto právo (obdobou práva k vynálezu) vytvořen též institut osvědčení na průmyslový vzor.³⁸⁾ K společenskému uplatňování průmyslových vzorů vkusových dochází v právních vztazích, které jsou charakterizovány rovností účastníků, přičemž pokud jde o právo ČSSR, SSSR a NDR závisí i zde způsob uplatnění na právní formě, již je vzor chráněn. Také na úseku tohoto práva se vytvořily některé zvláštní smluvní typy (zejména smlouva licenční) a dále institut nucené licence a v novém čs. právu též institut správy průmyslového vzoru.³⁹⁾

O odpovědnosti za porušení práv platí i zde obdobně, co bylo uvedeno u práv předchozích.

7. Právo k výkonu výkonného umělce

Právo k výkonu výkonného umělce upravuje vztahy vznikající z vytvoření a opětného společenského uplatnění uměleckých výkonů výkonných umělců.

³⁶⁾ Srov. Knap, Opltová, Průmyslověprávní ochrana výsledků tvůrčí činnosti a jejich využití v socialistickém hospodářství, Praha ČSKVŘ 1973, str. 58 násl.

³⁷⁾ V tomto směru platí zde obdobně, co bylo uvedeno u práva k vynálezu v pozn. 29.

³⁸⁾ Srov. § 80 odst. 1, § 82 a 98 a násl. zák. č. 84/1972 Sb. a Knap—Opltová, práce cit. v pozn. 36, str. 146 násl.

³⁹⁾ Srov. § 6, 102, 103 cit. zák.

Předmětem tohoto práva je umělecký výkon výkonného umělce, tj. výkon, jímž umělec provádí literární nebo umělecké dílo.⁴⁰⁾

Právně-politickým důvodem právní ochrany je stimulace tvorby a společenského uplatňování osobitých uměleckých výkonů.

Pokud jde o pravotvorné skutečnosti a jejich povahu, subjektivní práva, jejich obsah, povahu a trvání a o povahu vztahů, v nichž se umělecké výkony výkonných umělců uplatňují a o právní instituty pro tyto vztahy vytvořené, platí s některými odchylkami v podstatě obdobně, co bylo uvedeno pro autorské právo.⁴¹⁾

O odpovědnosti za porušení práva platí i zde obdobně, co bylo uvedeno u práv předchozích.

8. Právo výrobců zvukových záznamů (s nímků)

Právo výrobců zvukových záznamů upravuje vztahy vznikající z pořízení zvukových záznamů výrobcí a z jejich využívání.

Předmětem tohoto práva jsou výrobci pořízené zvukové záznamy výkonů výkonných umělců nebo jiných zvuků.⁴²⁾

Právně-politickým důvodem právní ochrany je ochrana uvedených hospodářsko-technických výkonů proti jejich neoprávněnému využívání.

Pravotvornou skutečností pro vznik subjektivních práv k zvukovým záznamům je pořízení zvukových záznamů výrobcí. V některých zemích přistupuje k pořízení záznamu ještě požadavek splnění některých formálních podmínek.⁴³⁾

Obsahem subjektivního práva výrobců zvukových záznamů jsou ryze majetková práva, a to právo nakládat se zvukovým záznamem a právo na náhradu za jeho užití. Již z povahy těchto práv vyplývá, že jde o práva časově omezená.

K realizaci práva výrobců zvukových záznamů dochází v právních vztazích, které jsou charakterizovány rovností účastníků. Právní instituty této realizace vycházejí z relativní dispoziční volnosti. Základním institutem je smlouva. V rámci omezení dispoziční volnosti se vytvořil institut volného užití zvukového záznamu.⁴⁴⁾

O odpovědnosti za porušení práv platí i zde obdobně, co bylo uvedeno u práv předchozích.

⁴⁰⁾ Srov. § 36 zák. č. 35/1965 Sb.; viz též čl. 3 Římské úmluvy z r. 1961. Š. Luby, Práva příbuzná právům autorským, Praha 1963.

⁴¹⁾ Srov. zejm. § 39 zák. č. 35/1965 Sb.

⁴²⁾ Srov. § 45 zák. č. 35/1965 Sb. a čl. 3 Římské úmluvy z r. 1961. Dále Š. Luby, práce cit. v pozn. 40.

⁴³⁾ Srov. čl. 11 Římské úmluvy z r. 1961.

⁴⁴⁾ Srov. § 47 zák. č. 35/1965 Sb.

9. Právo rozhlasových a televizních organizací

Právo rozhlasových a televizních organizací upravuje vztahy vznikající z vysílání vlastních rozhlasových nebo televizních pořadů a z jejich dalšího využívání.

Předmětem tohoto práva jsou uvedené organizacemi vytvořené a vysílané rozhlasové nebo televizní pořady.⁴⁵⁾

Právně-politickým důvodem právní ochrany je ochrana uvedených výkonů proti jejich neoprávněnému využívání.

Pravotvornou skutečností pro vznik subjektivních práv k uvedeným pořadům je jejich prvé vysílání. Obdobně jako u práva výrobců zvukových záznamů jsou i zde obsahem subjektivního práva ryze majetková práva, a to právo nakládat s vysílaným pořadem a právo na náhradu za jeho další užití. I u tohoto práva vyplývá již z jeho povahy časová omezenost.

Pokud jde o právní vztahy z realizace práv rozhlasových a televizních organizací, platí zde obdobně, co bylo uvedeno v tomto směru pro práva výrobců zvukových záznamů.

10. Právo k fotografiím

Právo k fotografiím upravuje vztahy vznikající ze zhotovení a využívání fotografií.⁴⁶⁾

Předmětem tohoto práva jsou fotografie nesplňující pojmové znaky autorských děl.

Právně politickým důvodem právní ochrany je ochrana výkonů proti jejich neoprávněnému využívání.

Pravotvornou skutečností pro vznik subjektivních práv je zhotovení fotografie, podle práva některých zemí se vyžaduje též splnění určitých formálních podmínek. Obsahem tohoto práva jsou pouze právo nakládat s fotografií (udělovat svolení k jejich užití) a právo na náhradu za užití, tedy práva ryze majetková. Již z povahy těchto práv vyplývá jejich časová omezenost.

⁴⁵⁾ Srov. § 46 odst. 1 zák. č. 35/1965 Sb.; Š. Luby, práce cit. v pozn. 40.

⁴⁶⁾ Takové zvláštní právo k fotografiím (mimo rámec autorského práva k fotografiím uměleckým, popř. vědeckým, tedy k fotografiím, které nesplňují pojmové znaky autorských děl) upravuje právo NDR (§ 77 zák. z r. 1965, GBl I. S. 209), právo NSR (§ 72 zák. z r. 1965 BGBl. S. 1) a některé další zahraniční zákony. I když čs. právo takové právo nezná, považují za vhodné toto právo zde uvést jako typický příklad tzv. práv k ochraně výkonů, jejichž vývoj není ani zdaleka dosud uzavřen a na která je při úvahách o systemizaci zkoumaných práv třeba vzít zřetel. Kromě uvedeného práva k fotografiím zná právo téhož druhu např. právo NDR pro mapy, plány, skicy a vyobrazení nebo plastická znázornění vědecké či technické povahy (§ 78 cit. zák.) a právo NSR pro vědecká vydání autorskoprávně nechráněných děl nebo textů (§ 70 cit. zák.) a pro vydání posthumních děl, k jejichž vydání v době trvání autorskoprávní ochrany nedošlo (§ 71 cit. zák.).

K realizaci subjektivních práv dochází v právních vztazích charakterizovaných rovností účastníků. Právní instituty této realizace vycházejí ze zásady dispoziční volnosti, přičemž základním právním institutem realizace je smlouva.

O odpovědnosti za porušení práv platí i zde obdobně, co bylo uvedeno u práv předchozích.

11. Právo k obchodnímu názvu

Právo k obchodnímu názvu upravuje vztahy vznikající z užívání takového názvu.

Předmětem tohoto práva je obchodní název (obchodní jméno), jímž je označení, pod nímž podnik provozuje svou hospodářskou činnost buď v jejím celku (název podniku jako celku), nebo v její organizačně vyčleněné části (např. název provozovny).^{46a)}

Právně-politickým důvodem právní ochrany je stimulace a ochrana individualizace subjektů hospodářské činnosti za účelem ochrany výsledků této činnosti a zvýšení odpovědnosti subjektů a ochrany spotřebitelů.

Pravotvornou skutečností pro vznik subjektivních práv je užívání (zavedení) obchodního názvu. Významnou úlohu hraje zde institut priority užívání. Obsahem subjektivního práva jsou ryze majetková práva na nakládání s obchodním názvem a na náhradu za užití.⁴⁷⁾ Z funkce tohoto práva vyplývá sepjatost jeho časového omezení s existencí subjektu a s užíváním názvu k jeho individualizaci.

K realizaci subjektivních práv dochází v právních vztazích charakterizovaných rovností účastníků. Právní instituty této realizace vycházejí z relativní dispoziční volnosti, přičemž i zde základním právním institutem realizace je smlouva.

O odpovědnosti za porušení práv platí i zde obdobně, co bylo uvedeno u práv předchozích.

12. Právo k ochranné známce

Právo k ochranné známce upravuje vztahy vznikající z užívání ochranné známky.^{47a)}

Předmětem tohoto práva je ochranná známka, již je značka objektivně způsobilá a určená k označování (individualizaci) určitých výrobků nebo služeb.

Právně-politickým důvodem této právní ochrany je obdobně jako u ob-

^{46a)} K. Knap, Právo k obchodnímu názvu, Socialistická zákonost 9/1970, str. 488 násl.

⁴⁷⁾ Z individualizační funkce obchodního názvu vyplývá, že pozitivní složka dispozičního práva je zde značně omezena, takže se toto právo v podstatě projevuje ve své negativní složce jako právo zakazovací.

^{47a)} D. Hanes, Právo ochranných známek, Bratislava 1965.

chodního názvu stimulace a ochrana individualizace výrobků a služeb za účelem podpory jejich odbytu, zvýšení odpovědnosti hospodářských subjektů a ochrana spotřebitelů (zejména zajištění jejich práva na záměrný, uvědomělý výběr).

Pravotvornou skutečností pro vznik subjektivních práv k ochranné známce je podle právní úpravy v převážné většině zemí zápis ochranné známky do rejstříku ochranných známek.⁴⁸⁾ Závažný význam má zde institut priority.

Obsah subjektivního práva k ochranné známce tvoří právo nakládat se známkou a právo na náhradu za užívání, která jsou právy ryze majetkovými. Z jejich povahy vyplývá zásadní časová omezenost a vázanost trvání práva na trvalý objektivní individualizační způsobilost známky.⁴⁹⁾

Ohledně právních vztahů, v nichž dochází k realizaci práv, platí obdobně, co bylo uvedeno u práva k obchodnímu názvu s tím, že zde významnější úlohu hraje smlouva licenční.

O odpovědnosti za porušení práv platí i zde obdobně, co bylo uvedeno u práv předchozích.

13. Právo k označení původu výrobků

Právo k označení původu výrobků upravuje vztahy vzniklé z vývinu označení původu výrobků a z jeho využívání.

Předmět tohoto práva tvoří označení původu výrobků, jímž je zeměpisný název, který se stal obecně známý jako údaj o tom, odkud pochází výrobek, jehož jakost nebo znaky jsou dány výlučně nebo podstatně zeměpisným prostředím, ať z hlediska činitelů přírodních, či z hlediska činitelů lidských.⁵⁰⁾

Právně-politickým důvodem této právní ochrany je stimulace individualizace těchto výrobků vztahem k zeměpisným činitelům jejich povahy či jakosti a ochrana takových výrobků proti výrobkům z těchto zeměpisných oblastí nepocházejících.

Základní pravotvornou skutečností pro vznik subjektivních práv k ochraně označení původu je vžitost označení ve smyslu uvedeném ve shora uvedeném vymezení předmětu práva. Pokud je v právu některých zemí nad to zaveden i zápis do rejstříku označení původu výrobků, má tento zápis buď jen povahu deklaratorní (významnou zejména z hlediska důkazního), nebo konstitutivní pro vznik zvláštní, kvalifikované právní

⁴⁸⁾ Srov. § 5 odst. 1 zák. č. 8/1952 Sb. Podle některých právních úprav je pravotvornou skutečností již užívání (zavedení) ochranné známky. V právních úpravách vycházejících (jako právo čs.) z konstitutivní povahy zápisu do rejstříku je však již skutečnost užívání právně významná z hlediska práva předchozího uživatele. Srov. k tomu Knap—Opltová, Licenční smlouva AUC Iuridica 1—2/1972, str. 28 násl.

⁴⁹⁾ Tuto individualizační způsobilost známka ztrácí, dojde-li k její přeměně v označení druhové.

⁵⁰⁾ Srov. § 1 odst. 1 zák. č. 159/1973 Sb.; shodně čl. 2 odst. 1 Lisabonské dohody o ochraně označení původu a jejich mezinárodním zápisu z r. 1958.

ochrany, jak je tomu např. v platném československém právu.⁵¹⁾ Obsah subjektivního práva na ochranu označení původu výrobků tvoří ryze majetkové právo dispoziční spočívající vzhledem k povaze předmětu práva výlučně v jeho negativní složce. Z této povahy předmětu práva vyplývá také jeho zásadní časová neomezenost, pokud trvá funkční spojitost výrobků s geografickými činiteli, která byla pramenem vzniku práva na označení.⁵²⁾

Ohledně vztahů, v nichž dochází k realizaci práva, platí i zde obdobně, co bylo uvedeno u práva k obchodnímu názvu.

O odpovědnosti za porušení práv platí i zde obdobně, co bylo uvedeno u práv předchozích.

14. Právo na ochranu osobnosti (tzv. všeobecné právo osobnostní)

Právo na ochranu osobnosti upravuje vztahy vznikající k jednotlivým stránkám lidské osobnosti a jejím projevům.⁵³⁾

Předmětem tohoto práva jsou jednotlivé stránky, popřípadě projevy lidské osobnosti.⁵⁴⁾

Právně-politickým důvodem této právní ochrany je zajištění ochrany fyzické a mravní integrity osobnosti občana jako jedné ze základních podmínek rozvoje jeho tvůrčích sil a tím jeho aktivní účasti na společenském vývoji.

Základní pravotvornou skutečností pro vznik subjektivního práva na ochranu osobnosti je vznik právní subjektivity občana (narození); pouze u některých dílčích práv, jejichž předmětem jsou materializované projevy lidské osobnosti, je vznik práva závislý na existenci určité další právní skutečnosti, jíž je např. u práva na podobiznu zachycení podoby a u práva na osobní písemnosti nebo zvukové záznamy osobních projevů jejich pořízení. Obsah subjektivního práva na ochranu osobnosti tvoří omezené právo dispoziční.⁵⁵⁾ Z povahy práva jako práva osobnostního vyplývá jeho časová neomezenost.

Subjektivní právo na ochranu osobnosti se uplatňuje v právních vztazích

⁵¹⁾ Srov. § 2, § 4 odst. 1, § 5 a § 8 zák. č. 159/1973 Sb.

⁵²⁾ Příklad zániku by například nastal, kdyby se změnilo přírodní prostředí výrobky determinující, takže by charakter nebo kvalitu výrobků již podstatně neovlivňovalo. Naproti tomu nelze (na rozdíl např. od ochranné známky) právě vzhledem k této neodlučné spojitosti geografického prostředí s předmětem práva souhlasit s téží přípustnější možností přeměny označení původu výrobků v označení druhové vedoucí k zániku práva (srov. k tomu blíže K. Knap, Ochrana označení původu výrobků, Soc. zákonost č. 4/1974).

⁵³⁾ Srov. § 11 a n. o. z.

⁵⁴⁾ Blíže viz K. Knap-J. Švestka, Ochrana osobnosti v čs. občanském právu, Praha, Orbis 1969.

⁵⁵⁾ Omezení dispozičního práva se zde projevuje ve vztahu k některým stránkám lidské osobnosti jednak omezením pozitivní složky dispozičního práva (ochrana se poskytuje i proti vůli subjektu), jednak i omezením zakazovacího práva (zákonné licence aj.).

charakterizovaných rovností účastníků. Specifickým právním institutem na úseku těchto vztahů je zákonná licence.

O odpovědnosti za porušení práv platí i zde obdobně, co bylo uvedeno u práv předchozích.

III. JEDNOTLIVÉ A DIFERENCIAČNÍ PRVKY PRÁV K NEHMOTNÝM STATKŮM

Na podkladě rozboru, který byl shora proveden, je možno se pokusit o určení jednotlivých jednotlicích a diferenciačních prvků, z nichž každý pokus o systemizaci musí vycházet. Toto zkoumání lze vhodně zaměřit s přihlédnutím ke kritériím, jimiž jsme se řídili v předchozím rozboru.

1. Předmět práva

Zkoumáme-li blíže předměty jednotlivých práv, jimiž jsme se shora zabývali, můžeme zjistit, že u všech zkoumaných práv je předmětem práva nehmotný statek. Nehmotný statek můžeme pojmově vymezit jako statek, jehož podstatu tvoří konkrétní duševní obsah, jehož objektivní výraz je způsobilý být předmětem společenských vztahů, aniž by bylo třeba jeho ztělesnění v hmotné podobě. Objektivní výraz umožňuje u nehmotných statků jejich smyslové vnímání (zpravidla zrakem či sluchem) tak, jako každý hmotný statek (tj. statek vyjádřený v objektivní hmotné formě) je vnímatelný hmatem. Toto pojetí nehmotného statku je nepochybně širší než pojetí statku ve smyslu ekonomickém, tj. statku ve smyslu užitné hodnoty způsobilé být předmětem uspokojování potřeb různých subjektů.^{55a)} Ve smyslu právním nelze však pojem nehmotného statku jako předmětu práva omezovat jen na ty statky, které mají užitnou hodnotu způsobilou uspokojovat potřebu různých subjektů.^{55b)} Na druhé straně ne všechny nehmotné statky jsou předmětem práv k nehmotným statkům. Předmětem těchto práv jsou jen ty nehmotné statky, pro jejichž zvláštní právní úpravu se vytvořily společensko-ekonomické podmínky, na nichž se zakládají právně-politické důvody úpravy.

Podobně jako hmotné statky, můžeme i statky nehmotné třídit podle různých kritérií, např. podle způsobu (zdroje) jejich vzniku, podle jejich funkce, podle oblasti jejich uplatnění apod. Tímto tříděním se budeme ještě dále zabývat z hlediska diferenciací. Bez ohledu na možnou diferenciaci však již z povahy nehmotného statku vyplývá obecně řada zvláštních, charakteristických znaků, které nehmotné statky výrazně odlišují od statků hmotných a které mají z hlediska právních vztahů závažný význam:

^{55a)} V uvedeném užším (ekonomickém) smyslu chápe pojem nehmotných statků Troller (srov. dílo cit v pozn. 16, str. 42 násl.).

^{55b)} Srov. ze sovětské právní teorie např. S. S. Aleksejev, Ob objekte prava i pravo-otnošenija ve Voprosy obščej teorii sovetskogo prava, Moskva 1960, str. 284 násl. (zejm. v této souvislosti i sovětskou teorii „objektnoj množestvennosti“).

a) Nehmotný statek je duševní povahy; jeho vnímání, popř. užívání je neodvislé od existence hmotného substrátu;

b) Nehmotný statek může být kdykoli a kdekoli současně i následně vnímán (užíván) neomezeným počtem subjektů, a to bez újmy na jeho podstatě (neopotřebovává se) nebo na jeho funkci (kvalita se užitím nesnižuje).^{55c)}

c) Převod práva k nehmotnému statku s privativními účinky pro převodce je povahou nehmotného statku buď zcela vyloučen nebo alespoň omezen, popřípadě vázán na zvláštní podmínky. Základním právním institutem dispozic s právem je zřízení práva v rámci práva vlastního (tzv. konstitutivní převod), při němž se uplatňuje princip konsolidace práva (při odpadnutí subjektu nabyvatele nebo zániku jeho práva dochází ke konsolidaci práva původního poskytovatele).

Uvedené charakteristické znaky představují jen základní obecné rysy nehmotných statků. V jejich výčtu by bylo možno dále pokračovat. Již tyto charakteristické znaky však ukazují závažný význam specifik povahy nehmotných statků pro jejich právní úpravu a umožňují vysvětlení některých zásadních shodností úprav na úseku jednotlivých práv, ačkoliv tato práva vznikala na sobě většinou nezávisle [kromě otázky převodu, o které byla shora již zmínka pod c), jde zejména o absolutní povahu práv, o povahu odpovědnosti za jejich porušení aj.]. Tvoří tedy tyto charakteristické znaky dostatečné odůvodnění, aby práva k nehmotným statkům byla považována za specifickou právní oblast. Z tohoto hlediska tvoří povaha nehmotného statku pro celou zkoumanou oblast základní prvek jednotici.

Již shora jsme se zmínili o tom, že nehmotné statky lze třídit podle různých kritérií. Z nich se již v této souvislosti zmíníme o těch, které s povahou konkrétních nehmotných statků přímo souvisí. Je to kritérium obsahu, kritérium funkce a kritérium oblasti společenského uplatnění.

Kritérium obsahu je základním kritériem v třídění Trollerově. Podle tohoto kritéria třídí Troller nehmotné statky na díla estetická (náležející oblasti estetické, vnímatelná smyslově), na díla technická (náležející oblasti technické, vnímatelná rozumem) a na označení. Toto kritérium a způsob jeho použití nepřesvědčují a působí neorganicky. Estetický obsah může mít nejen literární dílo, ale i technické řešení a dokonce i označení. I díla „technická“ se vnímají smyslově. Smysly a rozum nelze stavět vedle sebe jako prostředky vnímání. Vnímá se jen smysly. Zdá se proto, že je vhodnější místo tohoto kritéria použít kritéria oblasti, v níž dochází k společenskému uplatnění nehmotného statku. Tímto kritériem se budeme zabývat dále.

Podrobně-li jednotlivá práva bližšímu rozboru z hlediska funkce jejich předmětů, můžeme zjistit, že jde v podstatě o dvě rozdílné skupiny. Do prvé skupiny náleží práva, u nichž předmět práva má funkci bezpro-

^{55c)} Tento znak označuje Troller jako nezávislost nehmotného statku na času a místě a nazývá ji potenciální ubiquitou (srov. Troller, dílo cit. v pozn. 16 str., 49 násl.).

střední (nehmotné statky, spočívající ve výsledcích tvůrčí činnosti, popř. v jiných výkonech), do druhé práva, jejichž předmět má funkci prostřední (nehmotné statky spočívající v označení, jímž se individualizací chrání statky jiné, nehmotné i hmotné).

V teorii i praxi se dále setkáváme s dnes již tradičním tříděním práv k nehmotným statkům na právo autorské a práva průmyslová. Takto vymezené roztržení postrádá jednotícího kritéria. Jeho nedostatkem je také, že kromě všeobecných práv osobnostních (jejichž zařazení se již svou povahou zařazení do jakékoli jiné skupiny zcela vymyká) neumožňuje ani zařazení řady práv dalších. Základ tohoto třídění však lze zachovat a současně nahradit vhodně i kritérium navrhované Trollerem (viz shora), použijeme-li kritérium oblasti společenského uplatnění. Podle tohoto kritéria můžeme uvedená práva (s výjimkou všeobecných práv osobnostních, jejichž povaha je zcela specifická) třídit na práva, jejichž předměty docházejí uplatnění v oblasti kulturní a na práva, jejichž předměty se uplatňují průmyslově (tzv. práva průmyslová).

Nepochybně základní význam pro třídění práv k nehmotným statkům však má otázka, zda, popřípadě v jakém směru a rozsahu má nehmotný statek povahu výsledku tvůrčí činnosti nebo povahu individualizace. Toto rozlišení má pro utváření právních vztahů zvlášť závažný význam. Z hlediska třídění je tedy třeba zabývat se především blíže pojmy tvůrčí činnosti^{55d)} a individualizace.

2. Prvek tvůrčí činnosti

Tvůrčí činností je v nejširším smyslu každá činnost, která vede ke vzniku nových hodnot. V tomto smyslu můžeme tvůrčí činnost nalézt v každé oblasti lidské činnosti. Tvůrčí činnost je vždy projevem osobnosti — individuality člověka, neboť osobnost člověka je základem jeho schopnosti tvůrčí činnosti vyvíjet. Proto vytváření podmínek k rozvíjení osobnosti člověka (včetně podmínek vytvářených právním řádem) vede k rozvoji tvůrčí činnosti.

Nové hodnoty, k jejichž vzniku tvůrčí činnost vede, lze rozdělit v podstatě do tří skupin:

a) Nové hodnoty mohou především spočívat v objevu něčeho, co v přírodě sice objektivně existuje, avšak dosud nebylo objeveno. Tvůrčí činnost spočívá u této skupiny v individuálním hledání cesty vedoucí k ob-

^{55d)} Na důležitost hlubšího zkoumání znaku tvůrčí činnosti z hlediska systému socialistického práva ve vztahu k nehmotným statkům poukazovali v sovětské právní teorii již Flejšicová a Antimonov. „Až dosud byla hlavní pozornost zaměřena na jiné, druhotné znaky. Tyto znaky se však ukázaly buď celkem nepřijatelnými pro třídění sovětského socialistického práva nebo majícími pouze omezený význam nevyhovující potřebám vědeckého třídění“ (Flejšicová—Antimonov, *Avtorskoje pravo*, Moskva 1957, str. 13). Z novější sovětské literatury viz k těmto otázkám např. V. Ja. Ionas, *Proizvedeniye tvorčestva v graždanskom prave*, Moskva 1972.

jevu (individuální — tvůrčí je tedy výlučně tento postup, nikoli výsledek). Z objevů chrání právo k objevu (shora pod II 2) jen užší, specificky vymezenou oblast objevů.

b) Nové hodnoty mohou dále spočívat ve vyřešení určitého problému, který dosud vyřešen nebyl, vyřešení však je objektivně determinováno, takže k němu může nezávisle na sobě dospět neomezený počet osob. Podobně jako u skupiny první spočívá i zde tvůrčí činnost v individuálním postupu při řešení (i zde je tedy individuální — tvůrčí jen postup vedoucí k řešení, nikoli výsledek). Z uvedených řešení jsou předmětem práva k vynálezu, práva ke zlepšovacím návrhům, práva k průmyslovému vzoru užitému a popř. i práva k průmyslovému vzoru vkusovému, jen zcela specifické, vymezené oblasti (shora pod II 3, 4, 5, 6).

c) Konečně mohou nové hodnoty spočívat ve vytvoření něčeho nového, co dosud vytvořeno nebylo ani není předem determinováno. Individuální — tvůrčí (jedinečný) a tím i absolutně nový je tedy v tomto případě nejen pracovní postup, ale i přímo výsledek činnosti. I tato skupina je značně rozsáhlá, lze sem řadit zásadně i značnou část výtvořů řemeslných. Z výtvořů náležejících do této skupiny chrání právo autorské a právo výkonných umělců jen specifické, vymezené oblasti (shora pod II 1, 7).

Tvůrčí činnost vede tedy podle svého zaměření ke třem, povahou zcela různým výsledkům, jimž odpovídají tři rozdílné pravotvorné skutečnosti. Těmito výsledky jsou: objevení, vyřešení a vytvoření.

Každá tvůrčí činnost náležející k pojmovým znakům předmětů uvedených práv vykazuje specifické rysy vyplývající z její povahy. Tyto specifické rysy jsou právně relevantní z hlediska pravotvorné skutečnosti, druhu a povahy subjektivních práv, jejich trvání a jejich realizace. Zároveň však v rámci každé ze shora uvedených skupin vykazuje tvůrčí činnost rysy zvláštní, odlišné od rysů tvůrčí činnosti skupin ostatních, které mají rovněž pro utváření a povahu práv a právních vztahů závažný význam (těmito rozdíly lze např. vysvětlit, proč autorskému právu odpovídá právo na nedotknutelnost díla, které nemůže mít obdobu v právu k vynálezu, v právu k zlepšovacím návrhům nebo v právu k průmyslovému vzoru, proč naopak u těchto práv musí existovat institut priority, který nemá místa v právu autorském aj.). Má tedy tvůrčí činnost ve vztahu k celku skupiny práv k výsledkům tvůrčí činnosti povahu významného prvku jednotlivého, ve vztahu k celé oblasti práv k nehmotným statkům a zejména z hlediska vnitřního třídění skupiny práv k výsledkům tvůrčí činnosti však má povahu významného prvku diferenciativního.

3. Prvek individualizace

Jak lze zjistit z rozboru jednotlivých práv zařazovaných do oblasti práv k nehmotným statkům, je kromě prvku tvůrčí činnosti dalším významným prvkem prvek individualizace. Nejdůležitější význam má tento prvek pro jednu ze skupin průmyslových práv, pro kterou se vžil název práv na označení; do této skupiny se řadí právo k obchodnímu názvu (shora pod

II 11), právo k ochranné známce (shora pod II 12) a právo k označení původu výrobků (shora pod II 13). Pro všechna tato práva má prvek individualizace povahu základního pojmového znaku. Pro celek této skupiny jde tedy o prvek jednotící. Ve všech těchto případech se jedná o individualizaci spočívající ve zvláštním označení. Kromě této individualizace se však v oblasti práv k nehmotným statkům setkáváme s individualizačním prvkem, který je znakovým vyplývajícím již z povahy některých práv. To je případ těch práv k výsledkům tvůrčí činnosti, u nichž individuální – tvůrčí je přímo výsledkem tvůrčí činnosti (shora pod II 1, 7). Konečně již z funkce práva vyplývá individualizační prvek ve významné míře u průmyslového vzoru vkusového.^{55e)}

Mezi individualizací zakládající se na označení je třeba rozlišovat dva jasně vyhraněné druhy: označení nedeterminované (volně volitelné) a označení determinované. O první případ jde u práva k obchodnímu názvu a u práva k obchodní známce, o druhý případ se jedná u práva k označení původu výrobků, kde označení je přímo determinováno vztahem znaků a vlastností výrobku k určité geografické oblasti. Tato determinace individualizačního označení má závažný právní význam pro povahu a realizaci práv v rámci uvedeného právního institutu, zejména i z hlediska trvání práva, jak o tom byla již zmínka shora pod II 13. V tomto směru se individualizace projevuje i jako významný prvek diferenciací.

IV. SYSTÉM PRÁV K NEHMOTNÝM STATKŮM

1. Vymezení a pojmenování právní oblasti

Řešení otázky, zda určitá právní oblast vytváří zvláštní systematický právní celek, závisí vždy na zjištění, zda právní vztahy do této oblasti zařazované vykazují takové specifické rysy, které jsou vlastní těmto vztahům a odlišují se jasně od právních vztahů jiných. Závisí tedy řešení této otázky na kvalitě a intenzitě faktorů, které vykonávají uvnitř zkoumané oblasti funkci jednotící, zároveň však vně této oblasti ve vztahu k jiným právním oblastem působí jako prvky diferenciací. Z provedeného rozboru lze dovést, že takovým faktorem je v tomto případě již skutečnost, že předmětem práv je nehmotný statek, z jehož povahy vyplývají pro právní vztahy podstatné zvláštnosti, o kterých byla shora již zmínka.

Kritérium nehmotného statku lze z hlediska sledovaného účelu vhodně doplnit i kritériem právně-politického zdůvodnění právní ochrany. Zkoumáme-li jednotlivá práva, jejichž rozbořem jsme se shora pod II zabývali, pod zorným úhlem tohoto kritéria, vidíme, že u práv uvedených pod II 1 až 7 (právo autorské, právo k objevu, právo k vynálezu, právo k zlepšovacím

^{55e)} Srov. K. Knap, Ochrana uměleckého díla užitého k vytvoření ochranné známky nebo průmyslového vzoru, Socialistická zákonnost 10/1971, str. 545 násl.); též autor, Problematika autorského práva ve vztahu k průmyslovému vzoru, tamtéž 4/1973, str. 202 násl.; E. P. Gavrilov, Pravo na promyšlennye obrazcy i objekty avtorskogo prava, Voprosy izobretatelstva 9/1972, str. 26 násl.

návrhu, právo k užitému vzoru, právo k vkusovému vzoru a právo k výkonu výkonného umělce) tkví právně-politické zdůvodnění právní ochrany ve stimulaci vytváření a společenského uplatňování nehmotných statků. Tomuto právně-politickému cíli je blízké i právně-politické odůvodnění práva na ochranu osobnosti (pod I 14), které sleduje zajištění rozvoje tvůrčích sil osobnosti člověka, jež jsou předpokladem možnosti tvorby. Lze tedy dospět k závěru, že u práv uvedených pod II 1 až 7 a 14 jsou nejen z hlediska povahy jejich předmětu, nýbrž i z hlediska právně-politického odůvodnění jejich úpravy splněny podmínky pro jejich zařazení do zkoumané právní oblasti.

Poněkud odlišnou povahu má právně-politické odůvodnění právní ochrany u tzv. práv na označení, jimiž jsme se shora zabývali pod II 11 až 13. Právně-politickým důvodem u těchto práv je v podstatě stimulace vytváření označení jako prostředku individualizace subjektů hospodářské činnosti a jejich výsledků, i stimulace využívání těchto označení ve vztahu k výsledkům hospodářské činnosti jejich subjektů. Rozdíl předmětů těchto práv od práv shora uvedených tkví tedy v tomto směru v tom, že zatímco funkce nehmotných statků na prvním místě uvedených je bezprostřední, nehmotné statky spočívající v označení slouží vždy k uplatňování statků jiných, hmotných i nehmotných. Tento rozdíl mezi oběma druhy předmětů práv má však význam jen pro vnitřní diferenciaci zkoumané oblasti, nemá přímý význam pro řešení otázky zařazení práv do právní oblasti. I práva na označení je tedy třeba do této právní oblasti nepochybně zařazovat.

Vážné pochybnosti z hlediska zařazení do zkoumané právní oblasti vznikají u práva výrobců zvukových záznamů (shora pod II 8), práva rozhlasových a televizních organizací (shora pod II 9) a u práva k fotografiím (shora pod II 10). I když ve všech těchto případech jde o práva, jejichž předmětem jsou rovněž nehmotné statky (výkony), jeví se zde podstatná odchylnost z hlediska právně-politického zdůvodnění právní ochrany v tom, že důvodem ochrany není v těchto případech stimulace vytváření a společenského uplatňování těchto nehmotných statků, nýbrž jen jejich ochrana proti neoprávněnému využívání (proti společensky nežádoucímu kořistění z těchto výkonů). Jde tedy o ochranu povahy blízké ochraně proti nekalé soutěži, od níž se však odlišuje tím, že se v rámci těchto právních institutů obdobně jako u dříve zkoumaných práv k nehmotným statkům vytvářejí absolutní práva (byť ryze majetkové povahy), a že se tato práva realizují v právních vztazích, které vykazují povahu obdobnou s právními vztahy vznikajícími při realizaci uvedených práv. Tato skutečnost vzdor odchylnosti právně-politického odůvodnění právní ochrany vytváří předpoklad pro to, aby i tato práva byla do zkoumané právní oblasti zařazena.⁵⁶⁾

Do oblasti práv k nehmotným statkům, a to do skupiny práv průmyslových bývá v právní teorii namnoze zařazováno i právo hospodářské sou-

⁵⁶⁾ Tytéž důvody vedly i Lubyho, aby uvedená práva zařadil do zvláštní skupiny „souvisících majetkových práv“, kterou přičlenil k tzv. právům osobněmajetkovým (srov. práci cit. v pozn. 6).

těže, a to zejména právo nekalé soutěže.^{56a)} Důvod pro toto zařazování tkví nepochybně v úzké spojitosti ochrany práv k nehmotným statkům s ochranou poskytovanou na úseku práva nekalé soutěže, která vede k časté konkurenci obojí ochrany. Tato skutečnost však netvoří dostatečný důvod pro zařazování práva hospodářské soutěže do oblasti práv k nehmotným statkům, s nímž ani jinak nelze teoreticky souhlasit. Předmětem práva hospodářské soutěže není nehmotný statek, v rámci tohoto práva nevznikají také absolutní subjektivní práva jako u jednotlivých práv k nehmotným statkům. Právo hospodářské soutěže je právem odpovědnostním z protisoutěžních jednání, jež jsou zvláštním druhem jednání protiprávních.⁵⁷⁾

Lze tedy do zkoumané právní oblasti zařadit všechna práva, jimiž jsme se v rozboru pod II shora zabývali. Rozbor jednotlivých práv, který tam byl proveden, prokazuje, že všechna tato práva vykazují četné a závažné podobnosti, jejichž základ tkví právě v povaze nehmotného statku. Přitom je třeba si stále uvědomovat, že jde o oblast otevřenou, v níž nová práva dále vznikají, což platí zejména pro některé skupiny této právní oblasti, jak se o tom v rámci třídění systému ještě dále zmíníme. Pojmově můžeme vymezit oblast práv k nehmotným statkům jako oblast práv upravujících vztahy vznikající z nehmotných statků a z jejich společenského uplatnění.

Jestliže jsme dospěli k zásadnímu závěru, že zkoumaná oblast tvoří jednotný specifický systém, který jsme si shora vymezili, zbývá ještě v této souvislosti vrátit se alespoň stručně k terminologické otázce pojmenování této oblasti. Již v úvodní kapitole jsme se zabývali nevhodností i věcnou nesprávností označení „osobně-nemajetková práva“. Jako jednotné pojmenování pro celou zkoumanou právní oblast nemůže přicházet v úvahu (beze zřetele na případné jiné námitky) ani tamtéž již zmíněné označení „práva osobně-majetková“, a to proto, že tohoto označení lze ze všech zkoumaných práv použít jen pro práva k výsledkům tvůrčí činnosti.⁵⁸⁾ Lze tedy za jediné v úvahu přicházející označení této právní oblasti považovat pojmenování „práva k nehmotným statkům“, které se nejen vztahuje na všechna práva do této oblasti zařazovaná, ale zároveň v sobě obsahuje i vztah k specifické charakteristice této právní oblasti, která právě z povahy nehmotných statků vyplývá.

2. Třídění systému

Diferenciační kritéria, jimiž jsme se shora pod III zabývali, umožňují, abychom se pokusili o nástin vhodného třídění v rámci vymezeného systé-

^{56a)} Srov. např. P. Roubier, dílo cit. v pozn. 15; M. Rotondi, dílo cit. v pozn. 15a).

⁵⁷⁾ Srov. K. Knap, Právo hospodářské soutěže, Praha, Orbis 1973, str. 99 násl.

⁵⁸⁾ To dochází také jasněho výrazu v systematizaci Lubyho, který toto pojmenování správně vyhrazuje jen pro skupinu, do níž zařazuje právo autorské, právo výkonných umělců a práva průmyslová k výsledkům tvůrčí činnosti, přičemž vedle této skupiny samostatně řadí dvě skupiny práv osobnostních (právo na ochranu osobnosti) a skupinu práv majetkových, do níž zařazuje práva na označení, práva výrobců zvukových záznamů a práva rozhlasová a televizní (Š. Luby, práce cit. v pozn. 6, str. 13 násl.).

mu. Z rozboru jednotlivých práv, který byl pod II proveden, lze dovodit, že kromě podobnosti obecných vykazují některá z těchto práv zvláštní charakteristické rysy odpovídající příslušnosti k určité skupině, kterou lze vytvořit použitím shora uvedených kritérií diferenciacních.

Při pokusu o třídění je třeba stále mít na zřeteli, že celý systém práv k nehmotným statkům není uzavřen a že vývoj stále přináší snahy o konstituování nových práv v této oblasti. Jen z poslední doby lze v tomto směru poukázat např. na problematiku ochrany průmyslových produkčních mikroorganismů, nových živočišných plemen, typografických znaků, programů samočinných počítačů aj. Nejde samozřejmě o to, aby v rámci pokusu o vytvoření systému byla současně řešena i otázka společenské a tím i právně-politické odůvodnenosti té či oné právní ochrany. Je však třeba při třídění jednotlivých práv v rámci vytvářeného systému rozlišit skupiny uzavřené od skupin otevřených a vyhradit místo i pro ta práva, která by v budoucnosti popřípadě nově vznikla.

a) Zvolená diferenciacní kritéria vedou především k rozčlenění celého systému práv k nehmotným statkům na čtyři základní skupiny: všeobecná práva osobnostní (právo na ochranu osobnosti), práva k výsledkům tvůrčí činnosti, práva k výkonům netvůrčí povahy a práva na označení. I když každá z těchto základních skupin vykazuje shodné znaky vyplývající z povahy statků nehmotných, jsou každé z těchto skupin vlastní též znaky specifické, které je od ostatních základních skupin odlišují.

b) Pro prvou z vymezených základních skupin je charakteristické, že předmětem práva je zde přímo osobnost člověka. Jednotlivá práva v této skupině vznikající jsou pouze dílčími právy téhož kmenového práva, upínajícími se k různým stránkám lidské osobnosti.

c) Na rozdíl od první základní skupiny, která je povahy jednodílné, tvoří základní skupina práv k výsledkům tvůrčí činnosti skupinu značně mnohovětvornou. Vzhledem k vymezení pojmu tvůrčí činnosti, k němuž jsme shora dospěli, je třeba v rámci této skupiny rozlišit podskupinu práv k individuálním výsledkům tvůrčí činnosti (individuální – tvůrčí je přímo výsledek tvůrčí činnosti jako předmět práva) a podskupinu práv k jiným výsledkům tvůrčí činnosti (individuální – tvůrčí je pouze postup vedoucí k výsledku, nikoli sám výsledek tvůrčí činnosti jako předmět práva).

Do první z uvedených podskupin lze zařadit právo autorské a právo k výkonu výkonného umělce.

Do druhé z uvedených podskupin lze zařadit především právo k objevu, právo k vynálezu, právo k zlepšovacím návrhům, právo k průmyslovému vzoru užitnému a právo k průmyslovému vzoru výtvarnému.⁵⁹⁾ Nelze však pochybovat o tom, že tato podskupina je dosud otevřená. Sem lze rovněž zařazovat některá další práva k nehmotným statkům, která se již vytvořila,

⁵⁹⁾ Pokud předmět průmyslového vzoru výtvarného je individuální-tvůrčí, je tomu tak vždy proto, že byl vytvořen užitím uměleckého díla autorského. Ochranu takového tvůrčího výsledku je tedy třeba hledat v právu autorském, nikoli v právu výtvarném (srov. K. Knap, práce cit. v pozn. 55e).

jako např. právo k průmyslovým produkčním mikroorganismům⁶⁰⁾ a právo k typografickým znakům.⁶¹⁾ V rámci této podskupiny by bylo možno uvažovat také o zařazení právní ochrany programů samočinných počítačů, jestliže by pro tuto ochranu byly zjištěny dostatečné právně-politické důvody.⁶²⁾ Této potřebě lze z hlediska systematiky vyhovět tím, že v této podskupině bude vyhrazeno i místo pro „jiná práva k výsledkům tvůrčí činnosti“, mezi něž by mimo jiné bylo možno zařazovat i právní ochranu k těm nehmotným statkům, které, ačkoli ochrany vyžadují, nelze chránit právem k vynálezům jen proto, že nesplňují pojmový znak *t e c h n i c k é* povahy řešení.⁶³⁾

d) Třetí základní skupina zahrnuje práva k výkonům netvůrčí povahy. Do této skupiny patří především právo výrobců zvukových záznamů a právo rozhlasových a televizních organizací. Provedený rozbor plně potvrdil názor vyslovený již v úvodu (I), že tato práva nelze klasifikovat jako „práva příbuzná právu autorskému“ a řadit je k právu autorskému. Jde o typická práva povahy práv majetkových.^{63a)} I tato skupina je nepochybně skupinou otevřenou. Z týchž důvodů jako u skupiny druhé je tedy zde vhodné vyhradit místo pro „jiná práva k výkonům“, kam by např. bylo třeba zařadit právo k fotografiím, pokud pozitivní právo takové zvláštní právo zná (srov. shora pod II 10).

e) Konečně do poslední základní skupiny pojmenované jako práva na označení je třeba zařadit právo k obchodnímu názvu, právo k obchodní známce a právo k označení původu výrobků. Z týchž důvodů jako v obou dříve již uvedených případech se jeví i zde vhodné vymezit otevřenou podskupinu jiných práv na označení.

Roztřídění práv do oblasti práv k nehmotným statkům zařazovaných podle shora vymezených skupin vede k tomuto schématu:

I. Všeobecná práva osobnostní (právo na ochranu osobnosti)

⁶⁰⁾ Tato práva jsou v poslední době některými zákonodárstvími zařazována mezi práva k vynálezům [srov. § 28 písm. c) čs. zákona č. 84/1972 Sb., čl. 6 odst. 2 maďarského zák. z r. 1969]. V literatuře se správně upozorňuje na to, že institut této právní ochrany je těmto právům cizí a že by bylo vhodné vytvořit právní ochranu zvláštní (srov. J. Bican, Některé aspekty právní ochrany nových biologických objektů, Aktuální otázky práva autorského, práv průmyslových a práva soutěžního 1/1971, str. 63 násl.).

⁶¹⁾ Srov. Vídeňská dohoda o ochraně typografických znaků a jejich mezinárodním uložení z r. 1973.

⁶²⁾ Srov. K. Knap, Aktuální otázky právní ochrany v oblasti automatizovaného zpracování dat, Netto 5/1973, str. 11 násl.; M. Opltová, Problematika průmyslověprávní ochrany v oblasti automatizovaného zpracování dat, tamtéž 6/1973, str. 6 násl.

⁶³⁾ Neztotožňuji se v této otázce s hlasy uvažujícími za účelem umožnění ochrany dalších nehmotných statků o opuštění či rozšíření kritéria *technické* povahy v pojmu vynálezů (srov. F. K. Beier, Zukunftsprobleme des Patentrechts, GRUR Ausl. 5/1972, str. 214 násl.).

^{63a)} Luby řadí tato práva mezi práva majetková společně s právy známkovými (srov. Š. Luby, práce cit. v pozn. 6).

II. Práva k výsledkům tvůrčí činnosti

A. Práva k individuálním výsledkům tvůrčí činnosti

1. Právo autorské
2. Právo k výkonu výkonného umělce

B. Práva k jiným výsledkům tvůrčí činnosti

1. Právo k objevu
2. Právo k vynálezu
3. Právo k zlepšovacím návrhům
4. Právo k průmyslovému vzoru užitému
5. Právo k průmyslovému vzoru vkusovému
6. Jiná práva k výsledkům tvůrčí činnosti

III. Práva k výkonům (netvůrčí povahy)

1. Právo výrobců zvukových záznamů
2. Právo rozhlasových a televizních organizací
3. Jiná práva k výkonům

IV. Práva na označení

1. Právo k obchodnímu názvu
2. Právo k obchodní známce
3. Právo k označení původu výrobků
4. Jiná práva na označení.

Sotva lze pochybovat o tom, že by systém práv k nemotným statkům mohl vycházet již z tohoto třídění, v němž došly svého výrazu závěry, k nimž jsme dospěli rozborem diferenčních prvků tvůrčí činnosti a individualizace. Ani takto vytvořený systém by však nepřihlížel ke všem faktorům, na které je při tvorbě systému třeba brát zřetel. Zásadní rozdíly v povaze nemotných statků jako předmětů jednotlivých práv se neprojevují jen v diferenčních prvcích tvůrčí činnosti a individualizace. Projevují se i v zásadní různosti pole jejich působnosti a způsobů jejich funkce v rámci společenského uplatnění, jak o tom shora byla již zmínka. Z tohoto hlediska nelze přehlížet, že tak jako se na úseku kultury (v širším smyslu, tj. včetně vědy) uplatňují dílo autorské a výkony výkonných umělců, uplatňují se na tomto úseku i zvukové záznamy a rozhlasové a televizní pořady. Nelze však také nedbat přímé souvislosti výkonů zařazovaných shora do třetí základní skupiny s individuálními výsledky tvůrčí činnosti, zejména s autorskými díly.^{63b)} Tato souvislost spočívá v tom, že uvedené výkony tvoří zároveň určité (a to značně závažné) způsoby reprodukce těchto výsledků. To platí nejen o rozhlasu, televizi a fonogramech, ale i o fotografii, a to bez ohledu na to, zda je či není autorským dílem. Již tyto skutečnosti odlišují práva k výkonům jak od práv na označení, tak i od práv zařazovaných shora v druhé základní skupině do podskupiny druhé. Přehlédnout však nelze v tomto směru ani odlišnosti práv k uvedeným výkonům (ve

^{63b)} Tuto souvislost zdůrazňuje právem Luby v práci cit. v pozn. 6.

vztahu k druhé podskupině druhé základní skupiny a ve vztahu k čtvrté základní skupině ve shora uvedeném třídění) a na druhé straně podobnosti (ve vztahu k první podskupině druhé základní skupiny) pokud jde zejména o povahu pravotvorných skutečností (zásadní formálnost v prvním případě a neformálnost v druhém) a o právní institut priority (zásadně nezbytný v prvním případě, chybí v případě druhém).

Tyto úvahy vedou k závěru o opodstatněnosti zřetele i na další kritérium oblasti společenského uplatnění předmětu práva. To dokazuje, že třídění práv k nehmotným statkům na práva na úseku kultury a práva průmyslová nevzniklo náhodně a netkví pouze v tradici, nýbrž má své společenské odůvodnění. Toto třídící kritérium nabývá zvláštního významu ve společnosti socialistické, k jejímž základním znakům náleží celospolečenské řízení. Toto celospolečenské řízení je diferencované podle specifických potřeb jednotlivých společenských oblastí. Zásady ovládající celospolečenské řízení kultury jsou do značné míry odlišné od zásad ovládajících celospolečenské řízení průmyslu (v širším smyslu). Při řešení otázek systémů právních oblastí nelze nepřihlížet k otázkám celospolečenského řízení, jichž je třeba dbát jak ve vědeckém výzkumu, tak i v pedagogickém procesu.

Doplníme-li tedy dříve již použitá kritéria připojením tohoto dalšího kritéria, dojde z hlediska vytvoření systému k úplnému osamostatnění obou podskupin druhé základní skupiny předchozího schématu třídění, což vzhledem k zásadní rozdílnosti jejich povahy není nijak v rozporu ani s dříve použitými hledisky. Třetí základní skupinu předchozího schématu (práva k výkonům) je v tomto případě třeba zařadit mezi práva k nehmotným statkům na úseku kultury jako samostatnou skupinu vedle skupiny práv k individuálním výsledkům tvůrčí činnosti.

Přihlédneme-li ke všem shora uvedeným kritériím dospějeme k systému tří základních skupin práv podle tohoto schématu:

PRÁVA K NEHMOTNÝM STATKŮM (SYSTÉM)

- I. Všeobecná práva osobnostní (právo na ochranu osobnosti)
- II. Práva k nehmotným statkům na úseku kultury (v širším smyslu)
 - A. Práva k individuálním výsledkům tvůrčí činnosti
 - 1. Právo autorské
 - 2. Právo k výkonu výkonného umělce
 - B. Práva k výkonům (netvůrčí povahy)
 - 1. Právo výrobců zvukových záznamů
 - 2. Právo rozhlasových a televizních organizací
 - 3. Jiná práva k výkonům
- III. Práva průmyslová
 - A. Práva k výsledkům tvůrčí činnosti (výsledky nejsou individuální povahy)
 - 1. Právo k objevu

2. Právo k vynálezu
3. Právo k zlepšovacím návrhům
4. Právo k průmyslovému vzoru užitému
5. Právo k průmyslovému vzoru vkusovému
6. Jiná práva k výsledkům tvůrčí činnosti

B. Práva na označení

1. Právo k obchodnímu názvu
2. Právo k obchodní známce
3. Právo k označení původu výrobků
4. Jiná práva na označení.

V. POVAHA SYSTÉMU PRÁV K NEHMOTNÝM STATKŮM A JEHO ZAŘAZENÍ V SYSTÉMU SOCIALISTICKÉHO PRÁVA

1. Nejen subjektivní práva, která vznikají v rámci právních institutů, jež jsme zařadili do systému práv k nehmotným statkům, ale ani tyto právní instituty samy nemají jednotnou právní povahu. Objektivní kritérium, z něhož jsme při vymezení systému vycházeli, však umožňuje zabývat se všemi uvedenými právními instituty v jejich systematickém celku bez ohledu na právní povahu jednotlivých práv a jí určenou právně-teoretickou koncepci. Tak například československá platná právní úprava vychází z osobnostněprávní koncepce jak ohledně práva na ochranu osobnosti (tzv. všeobecná osobnostní práva),⁶⁴⁾ tak i ohledně práv k výsledkům tvůrčí činnosti (tzv. zvláštní osobnostní práva).⁶⁵⁾ Ačkoliv tato koncepce je zcela odlišná od nezbytné majetkoprávní koncepce práv, jež jsme shora v prvním třídění zařadili do třetí a čtvrté základní skupiny, nebrání tato skutečnost vzhledem k závažným jednotícím prvkům pojetí celé oblasti práv k nehmotným statkům jako systematického celku. To je nepochybně výhodou zvoleného objektivního kritéria proti kritériu povahy subjektivních práv, o němž jsme se zmínili pod I.

2. Zkoumáme-li otázku zařazení oblasti práv k nehmotným statkům do systému socialistického práva, nebudí obtíží zařazení práv k výsledkům tvůrčí činnosti, která jsou zařazována jednotně do práva občanského. Tamtéž je podle našeho názoru třeba zařazovat i celou skupinu všeobecných práv osobnostních.⁶⁶⁾ Na tom nemění nic skutečnost, že v rámci právních vztahů k předmětům těchto práv vznikají i právní vztahy náležející do jiných právních odvětví, zejména práva správního, hospodářského aj., což

⁶⁴⁾ § 11 až 16 o. z.

⁶⁵⁾ § 17 o. z.

⁶⁶⁾ Srov. § 11 až 17 čs. o. z.; J. Fiala—J. Švestka, Úvaha nad teoretickým systémem čs. občanského práva Právník 1/1970; Odchylné Luby, který „osobnostní práva upínající se na jednotlivé stránky osobnosti člověka“ (nikoli však osobní práva, jejichž předmětem jsou hmotné zachycené projevy osobnosti člověka — § 12 o. z.) odkazuje do oblasti práva správního. Srov. Š. Luby, práce cit. v pozn. 6, též autor, Systematika jednotlivých částí systému soc. obč. práva, Právnícké štúdie 4/1967.

platí zvláště pro skupinu uvedenou shora na prvním místě.^{66a)} Pro zařazení do určitého právního odvětví je třeba vycházet z těch právních vztahů, které jsou pro zkoumané právní instituty základní (určující), což v těchto případech jsou zřejmě vztahy občanskoprávní.⁶⁷⁾

Pokud jde o ostatní práva zařazená do vymezeného systému (práva zařazovaná shora do třetí a čtvrté skupiny), kde vznikají právní vztahy výlučně majetkové povahy, nebudí zařazení pochybností z hlediska práva zemí, které chápou občanské právo v širším smyslu (jako synonymum tzv. práva soukromého). Naproti tomu tam, kde došlo k rozdělení jednotného odvětví širšího práva občanského na dvě samostatná odvětví práva občanského v užším smyslu a práva hospodářského (což je od kodifikace z r. 1964 případ ČSSR) lze sotva pochybovat o tom, že základní právní vztahy na úseku těchto práv vznikají v právu hospodářském. Uvedené skutečnosti byly důvodem, že v r. 1964 došlo u nás k roztržení oblasti práv k nehmotným statkům mezi právo občanské a právo hospodářské, a to nejen z hlediska vědních oborů, ale i z hlediska disciplín pedagogických. Toto roztržení má v obou směrech závažné negativní důsledky, které jsou zvláště zřetelné v procesu pedagogickém.

Celá oblast práv k nehmotným statkům tvoří jednotný systematický celek, v němž jednotlivé právní instituty spolu těsně souvisí, na sebe navazují, ve své funkci se doplňují, popř. substituují a namnoze se i navzájem prolínají. Zásady ovládající realizaci práv jsou do značné míry pro celou oblast shodné. Jednotnost systému podporuje významně i jednotnost mezinárodních úprav.⁶⁸⁾ Jednotlivé právní vztahy vznikající v oblasti práv k nehmotným statkům, i pokud by svou povahou náležely do různých právních odvětví, nelze v rámci vymezeného systému zkoumat odtržené ani ve

^{66a)} Význam správního práva v oblasti práva k vynálezu vedl např. sovětského civilistu k zpochybnění zařazení práva k vynálezu výlučně do práva občanského (srov. V. I. Serebrovskij, Voprosy sovjetskogo avtorskogo prava, Moskva 1956, str. 22 násl.). Tyto pochybnosti však nenalezly v teorii sovětského občanského práva širšího ohlasu. Správně poukazuje Luby (práce cit. v pozn. 6, str. 32 násl.), že správně-právní prvky v právu k objevům, k vynálezům a k průmyslovým vzorům mají jen pomocnou nebo doplňující funkci.

⁶⁷⁾ Rovněž sovětská právní věda zařazuje dnes téměř všeobecně uvedená práva (pokud jsou v sovětském právu známá) do práva občanského. Viz např. Sovjetskoje graždanskoje pravo, Leningrad 1971. Ohledně všeobecného práva osobnostního srov. např. Flejšicová, Makovskij, práci cit. v pozn. 17a); k otázkám autorského práva Antimonov, Flejšicová, Autorskoje právo, Moskva 1957, V. I. Serebrovskij, práci cit. v pozn. 66a); k otázkám práva k vynálezu K. K. Jaičkov, práce cit. v pozn. 27, G. P. Savičev, Techničeskij progress i voprosy izobretatel'skogo prava, Moskva 1972. Právo k průmyslovému vzoru a právo k ochranné známce jsou předmětem pozornosti sovětské právní vědy teprve v posledních letech, o jejich zařazení do práva občanského však nevznikly pochyby. Tzv. práva příbuzná právu autorskému jsou sovětskému právu dosud neznámá.

⁶⁸⁾ Závažnost této skutečnosti došla zřetelného výrazu zejména v r. 1967 vytvořením Světové organizace duševního vlastnictví (OMPI), která se vztahuje na celou oblast práv k nehmotným statkům a na níž se ČSSR společně s ostatními socialistickými státy rovněž účastní.

вѣдѣ, ani v procesu pedagogickém. Jedině maximální komplexnost zkoumání může vést k výsledkům, jichž je vzhledem k významu oblasti práv k nehmotným statkům z hlediska potřeb vědecko-technického rozvoje třeba dosáhnout. Tyto úvahy vedou k závěru, že je v plném souladu se společenskou potřebou, aby celá oblast práv k nehmotným statkům jako jednotný systém byla jak z hlediska vědeckého výzkumu, tak i z hlediska pedagogického procesu předmětem zkoumání v rámci práva občanského, v němž je beze sporu těžiště právních vztahů, které v této oblasti vznikají.

КАРЕЛ КНАП

Основные вопросы системы прав на нематериальные блага

РЕЗЮМЕ

Права, относимые к области прав на нематериальные блага, в процессе исторического развития возникали не в качестве единого целого, а каждое из этих прав рождалось совершенно независимо от остальных, как ответ на актуальные нужды практики. Это привело к тому, что не был уяснен, а значительной степени не уяснен и до сих пор, даже собственный предмет правовой охраны у отдельных прав, что между ними часто наблюдается перекрытие и коллизии и что отдельные теоретические проблемы, являющиеся исходным пунктом для законодательной и правоприменительной практики часто решаются чисто эмпирически, без учета соответствующей теоретической концепции этих прав. Изучение вопроса системы прав на нематериальные блага, следовательно, имеет не только теоретическое, но непосредственное и актуальное значение для практики.

Систематизацию прав можно понимать либо объективно (предметом систематизации являются правовые отношения), либо субъективно (предмет — лишь субъективные права в рамках таковых объективных правовых отношений). Для целей настоящего исследования следует исходить из объективного понимания систематизации. Любое право на нематериальные блага регулирует общественные отношения, связанные не только с возникновением нематериального блага, но и с его общественным использованием. Рассуждения о систематизации прав в приведенном смысле должны исходить из определения отдельных прав, включение которых в изучаемую область следует иметь в виду с точки зрения их предметов, их характера и общественной функции, юридико-политического основания правовой охраны, правотворящих фактов и их характера, субъективных прав, их содержания и характера, а также характера правовых отношений, в которых реализуется предмет права, и созданных с этой целью правовых институтов. Только такое определение дает возможность анализировать отдельные объединяющие и дифференцирующие элементы, на основе которых только и можно установить целесообразные критерии системы и классифицирования этих прав. Отдельные объединяющие и дифференцирующие элементы нельзя произвольно создавать или отмечать — они даны объективно. Поэтому с ними должно считаться как законодательство, так и юридическая наука.

Если рассматривать предметы отдельных прав, включение которых в эту область следует иметь в виду, то можно прийти к выводу, что предметом всех этих прав является нематериальное благо. Из природы нематериального блага вообще вытекает ряд особых, характерных признаков, отличающих нематериальные блага от благ материальных и имеющих с точки зрения юридических отношений важное значение. Из этих характерных признаков следует, в частности, привести:

а) Нематериальное благо носит интеллектуальный характер; его восприятие или использование не зависит от существования материального субстрата;

б) нематериальное благо может быть в любом месте и в любое время одновременно и последовательно восприниматься и использоваться неограниченным числом субъектов и притом без ущерба для его субстрата или его функции (так наз. потенциальная „убиквита“ в смысле Тrolлера),

в) переуступка права на нематериальное благо с привативными последствиями для переуступающего — поскольку переуступка не исключена или ограничена — всегда обладает специфическими чертами, определяемыми характером нематериального блага. Основным правовым институтом распоряжения правом является создание права для пользователя в рамках собственного права (так наз. конститутивная переуступка), причем применяется принцип консолидации права.

Характерные общие признаки нематериальных благ дают возможность объяснить некоторые основные сходства регулирования на участке отдельных прав. Таким образом, характер нематериального блага создает для всей исследуемой области основной объединяющий элемент, дающий достаточное обоснование для концепции единой области прав на нематериальные блага и для ее терминологического обозначения.

Кроме основных общих признаков отдельные нематериальные блага, составляющие предмет прав на нематериальные блага, обладают особыми характерными признаками, являющимися важными дифференцирующими элементами, имеющими значение для классификации прав на нематериальные блага. С этой позиции необходимо уделять особое внимание, в первую очередь, элементам творческой деятельности и индивидуализации.

Новые ценности, к возникновению которых приводит творческая деятельность, можно в основном разделить на три группы: а) новые ценности, заключающиеся в открытии чего-то, что объективно существует в природе, но до сих пор открыто не было (индивидуальным — творческим — является исключительно процесс, приводящий к открытию, но не результат), б) новые ценности, заключающиеся в разрешении известной проблемы, которая до сих пор не была разрешена, однако решение объективно детерминировано (и здесь индивидуальным — творческим — является исключительно процесс, ведущий к решению, но не результат), в) новые ценности, заключающиеся в создании чего-то нового, что до сих пор создано не было и наперед не детерминировано (индивидуальным — творческим — является не только процесс, но также непосредственно и результат). Каждая из приведенных групп творческой деятельности, относящейся к определяющим признакам отдельных прав на нематериальные блага, обладает специфическими чертами, вытекающими из ее характера, которые юридически значимы (релевантны) с точки зрения правотворящих фактов, вида и характера субъективных прав, их наличия и их реализации. Таким образом, творческая деятельность по отношению ко всей группе прав на результаты творческой деятельности носит характер элемента объединяющего, а с точки зрения внутренней классификации этой группы действует как важный дифференцирующий элемент.

Важным объединяющим и дифференцирующим элементом является и элемент индивидуализирующий, проявляющийся в обозначении, среди которых следует различать обозначения недетерминированные (свободно избираемые) и обозначения объективно детерминированные.

Дифференцирующие критерии, избранные на основании сделанного анализа, прежде всего, приводят к расчленению всей системы прав на нематериальные блага на четыре основные группы: а) общие права личности, б) права на результаты творческой деятельности (включающие подгруппу прав на индивидуальные результаты и подгруппу прав на иные результаты творческой деятельности), в) право на действия нетворческого характера и г) права на обозначение.

Основные различия в характере нематериальных благ, однако, проявляются и в основных различиях сообразно их действию и способу их функционирования в рамках общественного осуществления. Система прав на нематериальные блага и ее расчленение поэтому должны учитывать и критерии в области общественного использования предмета отдельных прав, значение которого повышает общественное руководство в целом, дифференцированное в соответствии со специфическими нуждами отдельных общественных областей.

Применение всех указанных выше критериев ведет к наброску системы прав на нематериальные блага по следующей схеме:

I. Общие права личности.

II. Права на нематериальные блага на участке культуры.

A. Права на индивидуальные результаты творческой деятельности.

1. Право авторское.

2. Право на исполнение артиста-исполнителя.

B. Права на исполнение (нетворческого характера).

1. Право производителей звукозаписей.

2. Право организаций радиовещания и телевидения.

3. Иные права на исполнение.

III. Промышленные права.

A. Право на результаты творческой деятельности (результаты не несут индивидуального характера).

1. Право на открытие.

2. Право на изобретение.

3. Право на рационализаторское предложение.

4. Право на общепользовательный промышленный образец.

5. Право на промышленный образец внешнего оформления (модель).

6. Другие права на результаты творческой деятельности.

B. Права на обозначение.

1. Право на торговое имя.

2. Право на товарный знак.

3. Право на наименование происхождений изделия.

4. Иные права на обозначение.

Хотя в области прав на нематериальные блага возникают правовые отношения, принадлежащие к разным правовым областям, для вопроса их включения в систему права следует исходить из характера, какие правовые отношения являются основными и характеризующими правовой институт в целом. С этой точки зрения нельзя сомневаться в том, что права, приведенные выше под I, IIA и IIIA, относятся к гражданскому праву. Права, приведенные выше под IIB и IIIB, в тех правовых системах, где из области гражданского права было выделено самостоятельное хозяйственное право (как в ЧССР), следует отнести к хозяйственному праву. Связь с остальными правами на нематериальные блага и настоятельная потребность единства изучения всей области с национальной и международной позиций, однако, выдвигает требование включить область прав на нематериальные блага в целом, как научную отрасль, так и педагогическую дисциплину в качестве единого систематического целого в право гражданское.

KAREL KNAP

Grundfragen des Systems der Rechte an immateriellen Gütern

RESUME

Die Rechte, die in den Bereich der Rechte an immateriellen Gütern eingereicht werden, entstanden in der historischen Entwicklung keineswegs als einheitliches Ganzes, sondern jedes dieser Rechte entstand vollkommen unabhängig von den übrigen Rechten als Antwort auf aktuelle Erfordernisse der Praxis. Das führte dazu, dass selbst der eigentliche Gegenstand des Rechtsschutzes bei den einzelnen Rechten nicht klar gemacht wurde und es zum grossen Teil bis heute nicht ist, dass es zwischen ihnen häufig zu Überschneidungen und Kollisionen kommt und dass die einzelnen theoretischen Probleme, die für die Gesetzgebung und Praxis den Ausgangspunkt bilden, oft rein empirisch gelöst werden, ohne Rücksicht auf die entsprechende theoretische

Auffassung dieser Rechte. Die Untersuchung der Frage nach dem System der Rechte an immateriellen Gütern hat daher nicht nur theoretische, sondern auch unmittelbare und aktuelle praktische Bedeutung.

Die Systematisierung der Rechte kann entweder im objektiven Sinn (Gegenstand der Systematisierung sind die rechtlichen Beziehungen) oder im subjektiven Sinn (Gegenstand sind bloss die im Rahmen solcher objektiver Rechtsverhältnisse entstehenden subjektiven Rechte) aufgefasst werden. Dem Zweck dieser Studie entsprechend ist von der objektiven Auffassung der Systematisierung auszugehen. Jedes Recht an immateriellem Gut regelt nicht allein die gesellschaftlichen Beziehungen, die an die Entstehung des immateriellen Gutes anknüpfen, sondern auch diejenigen, die seine Geltendmachung in der Gesellschaft betreffen. Erwägungen über die Systematisierung der Rechte im angeführten Sinn müssen von der Abgrenzung der einzelnen Rechte, deren Einordnung in das untersuchte Sachgebiet in Betracht kommt, ausgehen, dies aus der Sicht ihrer Gegenstände, ihrer Natur und gesellschaftlicher Funktion, der rechtspolitischen Grundes des Rechtsschutzes, der rechtsgestaltenden Tatsachen und ihrer Natur, der subjektiven Rechte, ihrer Inhalts und ihrer Natur sowie auch der Natur der Rechtsbeziehungen, innerhalb deren der Gegenstand des Rechts zur Geltung kommt, und der Rechtsinstitute, die zu diesem Zweck ausgebildet wurden. Erst eine derartige Abgrenzung macht die Analyse der einzelnen einigenden und differenzierenden Elemente möglich, woraus sich einzig und allein die geeigneten Kriterien des Systems und der Klassifizierung dieser Rechte ergeben können. Die einzelnen einigenden und differenzierenden Elemente können willkürlich weder gebildet noch geleugnet werden; sie sind objektiv gegeben. Deshalb müssen sie von der Gesetzgebung und der Rechtswissenschaft respektiert werden.

Bei der Untersuchung der einzelnen Rechte, deren Einreihung in dieses Sachgebiet in Betracht kommt, gilt als Ausgangspunkt, dass der Gegenstand aller dieser Rechte ein immaterielles Gut ist. Aus der Natur des immateriellen Gutes ergibt sich allgemein eine Reihe von besonderen, charakteristischen Zügen, die die immateriellen Güter deutlich von den materiellen Gütern unterscheiden und denen, vom Gesichtspunkt der Rechtsbeziehungen aus betrachtet, erhebliche Bedeutung zukommt. Von diesen charakteristischen Zügen sind besonders die folgenden anzuführen:

a) Das immaterielle Gut ist geistiger Natur; seine Wahrnehmung bzw. Benützung ist unabhängig von der Existenz eines materiellen Substrates;

b) Das immaterielle Gut kann jederzeit und jedenorts gleichzeitig sowie nacheinander von einer unbeschränkten Zahl von Subjekten wahrgenommen und benutzt werden, und zwar ohne Einbusse an seinem Wesen oder seiner Funktion (die sogenannten potentielle Ubiquität im Sinne Trollers);

c) Die Übertragung des Rechts an dem immateriellen Gut mit für den Übertragenenden privativen Auswirkungen — soweit sie nicht ausgeschlossen oder beschränkt ist — weist immer spezifische Züge, die durch die Natur des immateriellen Gutes gegeben sind, auf. Das grundlegende Rechtsinstitut für Verfügungen über das Recht ist die Einräumung eines Rechts zugunsten des Benützers im Rahmen des eigenen Rechts (die sogenannte konstitutive Übertragung), wobei das Prinzip der Konsolidierung des Rechts zur Geltung kommt.

Die charakteristischen allgemeinen Züge der immateriellen Güter machen es möglich, einige grundsätzliche Übereinstimmungen der Regelung im Bereich einzelner Rechte zu erklären. Die Natur des immateriellen Rechts bildet daher für das gesamte untersuchte Sachgebiet das grundlegende einigende Element, das die ausreichende Begründung für die Auffassung eines einheitlichen Sachgebiets der Rechte an immateriellen Gütern und für seine terminologische Bezeichnung bietet.

Ausser den grundlegenden gemeinsamen Zügen weisen die einzelnen immateriellen Güter, die den Gegenstand der Rechte an immateriellen Gütern bilden, besondere charakteristische Züge auf, die wichtige differenzierende und für die Klassifizierung der Rechte an immateriellen Gütern bedeutsame Elemente darstellen. Von diesem Gesichtspunkt aus muss man vor allem den Elementen der schöpferischen Tätigkeit und der Individualisierung besondere Aufmerksamkeit widmen.

Die neuen Werte, deren Entstehung Ergebnis der schöpferischen Tätigkeit ist, lassen sich ihrem Wesen nach in drei Gruppen einteilen: a) neue Werte, die darin bestehen, dass etwas entdeckt wurde, was in der Natur objektiv bereits existiert, aber bisher nicht entdeckt war (individuell-schöpferisch ist lediglich der zur Entdeckung führende Vorgang, nicht das Ergebnis), b) neue Werte, die darin bestehen, dass ein Problem gelöst wurde, das bisher ungelöst war, dessen Lösung jedoch objektiv determiniert ist (auch hier ist individuell-schöpferisch nur der zur Lösung führende Vorgang, nicht das Ergebnis), c) neue Werte, die darin bestehen, dass etwas neues geschaffen wurde, was bisher nicht geschaffen und auch im vorhinein nicht determiniert war (individuell-schöpferisch ist nicht nur der Vorgang, sondern auch das Ergebnis selbst). Jede der angeführten Gruppen schöpferischer Tätigkeit, die zu den Begriffsmerkmalen der einzelnen Rechte an immateriellen Gütern gehören, weist spezifische, ihrer Natur entspringende Züge auf, die vom Gesichtspunkt der rechtsgestaltenden Tatsachen, der Art und der Natur der subjektiven Rechte, ihrer Dauer und auch ihrer Realisierung aus gesehen, rechtlich relevant sind. Die schöpferische Tätigkeit hat daher in der Beziehung zur Gesamtheit der Gruppe von Rechten an den Ergebnissen der schöpferischen Tätigkeit den Charakter eines einigenden Elementes, aber vom Gesichtspunkt der Gliederung innerhalb dieser Gruppe aus gesehen wirkt sie als bedeutsames Element der Differenzierung.

Einigendes und differenzierendes Element von Bedeutung ist auch das Element der Individualisierung, das in der Bezeichnung zur Geltung kommt, wobei die nicht determinierte (frei wählbare) Bezeichnung und die objektiv determinierte Bezeichnung zu unterscheiden sind.

Die aufgrund der durchgeführten Analyse gewählten Differenzierungsmerkmale führen vor allem zur Aufgliederung des ganzen Systems der Rechte an immateriellen Gütern in vier grundlegende Gruppen: a) allgemeine Persönlichkeitsrechte, b) Rechte an den Ergebnissen schöpferischer Tätigkeit (unter Einschluss der Untergruppe der Rechte an individuellen Ergebnissen und der Untergruppe der Rechte an anderen Ergebnissen schöpferischer Tätigkeit, c) Rechte an den Ergebnissen nicht schöpferischer Natur und d) Rechte an der Bezeichnung.

Die grundlegenden Unterschiede in der Natur der immateriellen Güter kommen jedoch auch in der grundlegenden Verschiedenheit ihres Wirkungsgebietes und der Art ihrer Funktion im Rahmen der Geltendmachung in der Gesellschaft zum Ausdruck. Der Grundriss eines Systems der Rechte an immateriellen Gütern und seiner Klassifizierung muss daher auch auf die das Gebiet der gesellschaftlichen Geltendmachung des Gegenstandes der einzelnen Rechte betreffenden Kriterien Bedacht nehmen, deren Bedeutung die gesamtgesellschaftliche Leitung unterstreicht, die nach den spezifischen Bedürfnissen der einzelnen Gesellschaftsgebiete differenziert ist.

Bei Anwendung aller angeführten Kriterien gelangt man zu einem Grundriss des Systems der Rechte an immateriellen Gütern nach dem folgenden Schema:

I. Allgemeine Persönlichkeitsrechte

II. Rechte an immateriellen Gütern auf dem Gebiet der Kultur

A. Rechte an den individuellen Ergebnissen schöpferischer Tätigkeit

1. das Urheberrecht
2. das Recht an der Leistung eines ausübenden Künstlers

B. Rechte an Leistungen (nicht schöpferischer Natur)

1. das Recht der Erzeuger von Tonbandaufnahmen
2. das Recht der Rundfunk- und Fernsehorganisationen
3. andere Rechte an Leistungen

III. Gewerbliche Schutzrechte

A. Rechte an den Ergebnissen schöpferischer Tätigkeit (die Ergebnisse sind nicht individueller Natur)

1. das Recht an der Entdeckung
2. das Recht an der Erfindung

3. das Recht an dem Verbesserungsvorschlag
4. das Recht an dem industriellen Gebrauchsmuster
5. das Recht an dem industriellen Geschmacksmuster
6. andere Rechte an den Ergebnissen schöpferischer Tätigkeit

B. Rechte an der Bezeichnung

1. das Recht an dem Handelsnamen
2. das Recht an dem Warenzeichen
3. das Recht an der Ursprungsbezeichnung der Erzeugnisse
4. andere Rechte an der Bezeichnung

Auch wenn auf dem Gebiet des Rechts an immateriellen Gütern Rechtsbeziehungen entstehen, die verschiedenen Rechtszweigen angehören, muss man in der Frage ihrer Einordnung in das Rechtssystem von der Erwägung darüber ausgehen, welche Rechtsbeziehungen die grundlegenden und das ganze Rechtsinstitut charakterisierenden sind. Von diesem Gesichtspunkt aus gesehen, kann kein Zweifel darüber bestehen, dass die oben unter I, IIA und IIIA angeführten Rechte zum bürgerlichen Recht gehören. Die oben unter IIB und IIIB angeführten Rechte würden in Rechtsordnungen, wo aus dem Gebiet des bürgerlichen Rechts als selbständiges Gebiet das Wirtschaftsrecht ausgegliedert wurde (wie in der ČSSR), sachlich zum Wirtschaftsrecht gehören. Der Zusammenhang mit den übrigen immateriellen Gütern und das dringende Bedürfnis der Einheitlichkeit in der Untersuchung des gesamten Sachgebietes vom nationalen und vom internationalen Gesichtspunkt aus führen jedoch zu der Forderung, dass der ganze Bereich der Rechte an immateriellen Gütern sowohl als wissenschaftliches Fach als auch als pädagogische Disziplin in seiner systematischen Einheit in das bürgerliche Recht eingereiht werde.